

SVATÝ STOLEC A ČESKOSLOVENSKO

III.

EDICE DOKUMENTŮ
Z LET 1926–1928

Marek Šmíd
Eva Hajdinová
Daniel Atanáz Mandzák
editoři

KAROLINUM

Svatý stolec a Československo III.

Edice dokumentů z let 1926–1928

Marek Šmíd, Eva Hajdinová a Daniel Atanáz Mandzák (editoři)

Recenzovali:

prof. PhDr. PaedDr. Pavel Marek, Ph.D.

prof. PhDr. Róbert Letz, PhD.

Vydala Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum

Praha 2025

Redakce Josef Lesák

Grafická úprava a sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2025

© Marek Šmíd, Eva Hajdinová a Daniel Atanáz Mandzák, 2025

ISBN 978-80-246-5894-0

ISBN 978-80-246-5936-7 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Poděkování	/7
Ediční úvod	/8
Seznam zkratk	/13

Úvodní studie: <i>Československo-vatikánské diplomatické styky v letech 1926–1928</i>	/15
---	-----

Dokumenty z fondu Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky, Politické zprávy – Vatikán, 1926–1928	/47
---	-----

1. řádná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 15. února 1926 /49
2. řádná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 6. března 1926 /71
3. řádná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 12. dubna 1926 /88
4. řádná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 11. května 1926 /105
5. řádná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 8. června 1926 /118
6. řádná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 9. července 1926 /133
7. řádná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 9. srpna 1926 /148
8. řádná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 11. září 1926 /167
9. řádná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 11. října 1926 /181
10. řádná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 12. listopadu 1926 /199
11. řádná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 13. prosince 1926 /215
12. řádná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 15. ledna 1927 /231
13. řádná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 19. února 1927 /248

14. řádná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 18. března 1927 /265
15. řádná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 11. dubna 1927 /280
16. řádná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 15. května 1927 /295
17. řádná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 13. června 1927 /311
18. řádná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 14. července 1927 /327
19. řádná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 7. září 1927 /342
20. řádná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 3. října 1927 /361
21. řádná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 12. listopadu 1927 /381
22. řádná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 12. ledna 1928 /398
23. řádná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 2. března 1928 /417
24. periodická politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 16. dubna 1928 /436
25. periodická politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 10. července 1928 /453
26. periodická politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 8. října 1928 /470
27. periodická politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 9. ledna 1929 /483

Přílohy /503

Výběrový soupis pramenů a literatury k československo-vatikánským
diplomatickým stykům v letech 1926–1928 /509

Jmenný rejstřík /517

English Summary /528

Medailonky editorů /530

Poděkování

Na tomto místě bychom chtěli poděkovat všem pracovníkům Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky v Praze za jejich vstřícnost a obětavost, s nimiž k nám během našich návštěv v badatelně zmíněného archivu přistupovali. Za cenné připomínky děkujeme rovněž lektorům tohoto svazku, panu profesorovi Pavlu Markovi a panu profesorovi Róbertu Letzovi. Náš dík patří současně našim rodinám, bez jejichž lásky, podpory a porozumění by tato práce nikdy nevznikla.

Marek Šmíd, Eva Hajdinová a Daniel Atanáz Mandzák

Ediční úvod

Tato publikace je již třetím svazkem ediční řady souhrnných diplomatických zpráv československého vyslanectví u Svatého stolce v éře první republiky. Opět se jedná o výběrovou edici tvořenou souhrnnými periodickými zprávami československé legace, které byly v měsíčním intervalu zasílány ministerstvu zahraničních věcí. Referovaly přitom nejen o vývoji československo-vatikánských vztahů, ale rovněž o diplomatických vztazích Svatého stolce na širším mezinárodním poli. Dílčí a zde publikované souhrnné politické zprávy představují prameny zásadního významu – předkládají totiž subjektivní, nicméně kritické hodnocení vatikánské politiky, zároveň informují o hlavních politických a náboženských událostech i sociálních trendech mnoha evropských i mimoevropských států.

Zprávy československého vyslanectví u Svatého stolce jsou dnes uloženy především v Archivu Ministerstva zahraničních věcí (AMZV, fond Politické zprávy Vatikán 1920–1939) a v opisech rovněž v Archivu Kanceláře prezidenta republiky (AKPR, fond KPR – protokol T, k. 21–23, sign. T 32/21). Zprávy československých zahraničních legací byly obecně adresovány nejen přímo kabinetu ministra zahraničních věcí, ale rovněž jednotlivým sekcím ministerstva, konkrétně politické sekci, právní sekci a zpravodajské sekci a velmi často rovněž ministerstvu školství a národní osvěty. Opisy těchto zpráv jsou proto často zachovány i jako součást spisového materiálu fondu Ministerstvo školství 1918–1945 v Národním archivu v Praze. Autorský tým ediční řady do edice nezařadil soubor početných mimořádných politických zpráv. Toto rozhodnutí bylo přijato již na počátku edičního projektu vzhledem k velkému objemu spisového materiálu fondu „politické zprávy“. Souhrnné zprávy byly upřednostněny pro jejich ucelenou formální podobu a strukturu. Shrnují přitom nejdůležitější body obsažené v mimořádných zprávách a zbylé diplomatické úřední korespondenci.

Třetí svazek ediční řady obsahuje 27 souhrnných zpráv československého zastupitelského úřadu u Vatikánu z let 1926–1928. Autorem těchto relací byl především Eduard Jelen ve funkci chargé d'affaires par interim. Ten vedl vyslanecký úřad po odvolání československého vyslance Václava Palliera v srpnu 1925, k němuž došlo v důsledku roztržky mezi Svatým stolicí a československou vládou v návaznosti na konání Husových oslav počátkem července 1925. Po definitivním urovnání vzniklého diplomatického konfliktu byl počátkem června 1928 jmenován nový vyslanec, Vladimír Radimský. Ten poté přebíral úkol sepisování diplomatických zpráv. Konečně autorem čtvrté souhrnné zprávy za rok 1928 byl legační tajemník Jan Nepustil.

Editované zprávy jsou uspořádány chronologicky, očíslovány a doplněny vědecko-kritickým poznámkovým aparátem.¹ Každý dokument je opatřen sjednoceným záhlavím obsahujícím dataci, místo vzniku zpráv a českou anotaci, jež uvádí číslo řádné či periodické zprávy, jméno a funkci jejího původce a stručně zachycuje obsah publikované písemnosti. Jako součást každé zprávy ponecháváme rovněž jednací číslo, které sloužilo k identifikaci a zařazení spisu. Na konci každé zprávy informujeme o formě jejího dochování (originál, opis, kopie) a způsobu vyhotovení (strojopis či rukopis). Zprávy jsou opatřeny textovými a obsahovými poznámkami s doplňujícími formálními či věcnými informacemi. Původní spisové záhlaví zpráv – tedy oficiální název legace, adresu úřadu, použití úředního razítka vyslanectví či informace o rozeslaných opisech – nepublikujeme. Tyto údaje jsou zachyceny v první textové poznámce každé zprávy, kde je rovněž upozorněno na vlastnoruční podpis, pokud jde o originál dokumentu.

Přepis a jazykovou úpravu dokumentů jsme provedli v souladu s pravidly pro přepis historických dokumentů. V zásadě jsme využívali současnou platnou pravopisnou normu. Textové poznámky jsou výsledkem textové, respektive jazykové kritiky a jsou označeny písmeny latinské abecedy. Slouží především k překladu a objasnění významu některých cizojazyčných, přejatých a zastaralých výrazů. Textovou poznámku nevkládáme tam, kde sám pisatel zprávy v textu použil svůj vlastní překlad cizího výrazu či pasáže. Věcné poznámky pod čarou přinášejí kontextualizované, zpřesňující rozbor historických událostí, citovaných papežských listin, především encyklik, stručný popis klíčových mezinárodních či tuzemských diplomaticko-právních dokumentů. Rovněž slouží především k bližší identifikaci citovaných osobností. Jednotlivé zmiňované osoby jsou opatřeny biografickým medailonkem na prvním místě jejich výskytu v edici. Zároveň jsou zachyceny přehledně ve jmenném rejstříku na konci edice. Jednotlivé osobnosti se v textu zpráv často vyskytují pouze skrze svou funkci (např. papež, státní sekretář, mexický prezident, brazilský vyslanec atd.). V takovém případě byly identifikovány v hranaté závorce, a tudíž opět zaindexovány do jmenného rejstříku (např. ministru zahraničí [E. Benešovi]; se státním sekretářem [P. Gasparri]). Věcné poznámky byly vypracovány s ohledem na všechny editované dokumenty. Jsou proto v rámci jednotlivých zpráv vzájemně provázány prostřednictvím referenčních vysvětlivek.

Zjevné písařské překlipy či tiskové chyby, scházející interpunkce a pravopisné chyby byly opraveny bez zvláštního vyznačení jak v českém, tak v cizojazyčném textu. V italských i francouzských slovech byly v případě nutnosti

1/ Edice se metodicky opírá o zásady pro vydávání novověkých pramenů. ŠTOVÍČEK Ivan et al.: *Zásady pro vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*, Praha 2002.

opraveny akcenty (e > è, c > ç, á > à, ó > ò, i > ï apod.) Do stylu zpráv nebylo zasahováno, ponechán byl slovosled či dobové jazykové zvláštnosti, ať již ve skloňování (ve Vatikáně; v Orientě), či ve specifických dobových výrazech (ochrana proti vexacím; začez; zbytečno; zajímavo; italianita; quasikonkordátní; viscount). Situace věcně nepřesných či chybných formulací pisatele komentujeme věcnými poznámkami pod čarou.

Různou podobu strojopisně zvýrazněného textu v dokumentech (podtržení, prostrkané písmo, jiná velikost písma) jsme sjednotili na podtržený text. Naopak nijak zvláště neupozorňujeme na častá, avšak dodatečná rukopisná podtržení textu provedená různými příjemci, které však nelze s jistotou identifikovat. Upozorňujeme pouze na přeškrtnutí pasáží, které mohlo znamenat částečné cenzurování zprávy před jejím dalším šířením v opisech a parafrázích v další úřední korespondenci. Názvy novin a časopisů uvedené v textu zpráv byly ponechány beze změn, bez kurzivy a často jen ve zkrácené podobě (např. Osservatore > Osservatore Romano, Corriere > Corriere della Sera), neboť jejich plný název je v textu dříve obsažen. Seznam všech citovaných tiskovin v jejich správném a plném znění je přiložen k seznamu pramenů.

V češtině běžně i méně užívané zkratky nebo zkrácená slova jsme nerozepisovali (čs., p., pí, posl., RČS, m. p., hod., P., str., atd.), pouze jsme sjednotili jejich psaní s přihlédnutím k současným pravidlům (např. a. j. > aj.; a. t. d. > atd.; a. t. p. > atp.; t. j. > tj.; t. z. v. > tzv.). Další zkratky používané běžně v historických odborných textech nebyly ve zprávách rozepisovány (např. ČSR, ČSL, NS, HSLŠ, SHS). V případech, kdy zkratka nebyla jednoznačná a mohla by se číst v několika významech, byla podle kontextu rozepsána v hranatých závorkách. V textu jsme zrušily lomítkové závorky / / a pozměnili je na závorky jednoduché ().

Rozlišné psaní titulu monsignore (Msg., Msgre., Mons.) bylo sjednoceno na Mons., tedy formu, již pisatelé zpráv používali nejčastěji. Tento titul duchovních byl v dobových textech psán převážně s velkým písmenem pro vyjádření úcty, editoři jej proto ponechali s velkým „M“. Sjednoceno bylo obdobně různé psaní titulu doktor (Dr., dru, drem) na dr.

Psaní vlastních jmen kolísá především u místních a zeměpisných názvů. Jejich původní tvar přepisujeme podle v současnosti platné pravopisné normy (Columbie > Kolumbie; Čile > Chile; Varšava > Varšava, Antilly > Antily; biskupa assuánského > biskupa asuánského). Naopak jsme v textu ponechali některé významově specifické dobové výrazy, např. Kair [Káhira]. Psaní malých a velkých písmen jsme upravili podle v současnosti platné pravopisné normy (např. Střední Evropa > střední Evropa; Redemptoristi > redemptoristi, Jezuiti > jezuiti; Společnost Národů > Společnost národů; svatý Stolec > Svatý stolec). Písařské chyby ve jménech osob jsme v textu opravovali do správné podoby bez vyznačení. Složená jména osob jako např. Ferdinand Borgongini Duca či Raffael Merry del Val y Zulueta, Marcelo Torcuato de

Alvear se ve zprávách vyskytují ve zkrácené podobě (Borgongini, Merry del Val, de Alvear). Tyto zkrácené formy jmen nerozepisujeme, vyjímaje jejich rozepisování v záhlaví zpráv.

V textu zpráv byly dále opraveny zdvojené souhlásky v psaní slov cizího původu (např. loggie > lodžie; appel > apel; alliance > aliance; officiální > oficiální; kollegia > kolegia; professor > profesor atd.). Obdobně jsme upravili psaní s, z uprostřed slova (provisorně > provizorně; president > prezident; universita > univerzita; organisace > organizace; krise > krize; resumeje > rezumuje atd.) a dále psaní předložek (s hlediska > z hlediska). Rovněž jsme přizpůsobili v současnosti platné jazykové normě psaní th > t (např. metoda > metoda; these > teze; theologie > teologie; orthodoxie > ortodoxie). Stejně tak byly pozměněny dnes již nepoužívané zastaralé tvary (např. tramway > tramvaj; neloyální > neloajální; preasumovati > prezumovati; bureaucratic > byrokratický; officiální > oficiální; eventuelní > eventuelní; quardián > kvardián, frequentantů > frekventantů; scoutskou > skautskou; scoutové > skautové, atd.) Pravidlům jsme přizpůsobili též psaní příslovečných spřežek (např. k vůli > kvůli; ku předu > kupředu; na vzájem > navzájem; z počátku > zpočátku; po případě > popřípadě; při tom > přitom; na to > nato) a spojovníků (mezinárodně-právním > mezinárodněprávním). Sjednotili jsme rovněž nestandardní a kolísavé psaní kvantit samohlásek (např. disciplina > disciplína; forum > fórum; nota > nóta; konklave > konkláve).

Základní i řadové číslovky od 1 do 20 byly ve zprávách rozepisovány slovem, vyjma údajů ze záhlaví či statistického charakteru. Římské číslice se vyskytují v označení svazků nejrozličnějších oficiálních ročenek či věstníků. V edici hojně používané zlomky při popisu množství či časových údajů byly převedeny do slovní podoby. (4 ½ tisíc lir > čtyř a půl tisíc lir; v ½ 5 > v půl páté; ve ¾ 6 > ve tři čtvrtě na šest). Zároveň různopsaní datace zpráv arabskými či římskými číslicemi (15. 5., 15. V.) bylo sjednoceno na slovní označení jednotlivých měsíců (15. května).

Diplomatické zprávy vyslanectví představovaly ve své době nenahraditelný komunikační kanál mezi Prahou a legačním úřadem, který shrnoval užitečné informace získané během formálních audiencí, neformálních rozhovorů, konečně z italského či zahraničního tisku. Jejich pisatelé se snažili co možná nejrychleji, nej přesněji a nezaopatřivě informovat o aktuálním vývoji mezinárodní situace ve vztahu ke Svatému stolci. Rozvláčný, mnohdy hutný, až těžkopádný styl relací ztěžuje jejich porozumění, odpovídal však dobovému jazykovému úzu. Věříme, že i navzdory tomuto nedostatku přinesou editované zprávy čtenáři množství užitečných informací o politických poměrech konce dvacátých let 20. století. Zajisté pak dokládají komplexnost diplomatických jednání, v nichž bylo Československo angažováno coby významný subjekt střeoevropského geopolitického prostoru. Počátkem roku 1928 se Praze podařilo definitivně uzavřít za značného přispění šéfa prezidia ministerstva

zahraničních věcí Kamila Krofty a nuncia Pietra Ciriaciho více než dva roky trvající konflikt, respektive přerušení oficiálních diplomatických vztahů s kurií. Došlo k podpisu zásadní bilaterální dohody, takzvaného modu vivendi, který definoval církevní suverenitu československých diecézí, jejichž hranice se do budoucna měly shodovat se státními hranicemi. Československu tak od počátku roku 1928 vyvstal nový, složitý úkol delimitace a majetkové dotace svých církevních obvodů. Tento cíl s sebou ovšem nesl množství sporů především s Maďarskem a Německem, které vznesené československé nároky rozporovaly až do podpisu tzv. cirkumskripční konstituce (*Ad ecclesiastici regiminis incrementum*) uzavřené 2. září 1937, respektive až do zániku Československa v roce 1939. Náznaky těchto sporů se však vyskytly již během roku 1928, byly tak reflektovány v příslušných posledních zprávách této edice.

Eva Hajdinová

Seznam zkratek

AAV	Archivio Apostolico Vaticano
AA. EE. SS.	Affari Ecclesiastici Straordinari
a. i.	ad interim
aj.	a jiní/é
AKPR	Archiv Kanceláře prezidenta republiky
ANM	Archiv Národního muzea
AMZV	Archiv Ministerstva zahraničních věcí
angl.	anglicky
apošt.	apoštolský
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
AÚTGM	Archiv Ústavu T. G. Masaryka
BVP	Bavorská lidová strana
c. k.	císařský a královský
č.	číslo
č. j.	číslo jednací
čl.	článek
čs., čsl., Čsl.	československý
ČSR, Č.S.R.	Československá republika / Československo
ČTK	Česká tisková kancelář
DNVP	Německá národně lidová strana
dr.	doktor
DVP	Německá lidová strana
event.	eventuální
f.	fond
ff.	foglia
fj.	francouzský jazyk
HSLŠ	Hlinkova slovenská ľudová strana
hod.	hodina
hr.	hrabě
inž.	inženýr
it.	italský/y
J. Exc.	Jeho Excellence
k.	karton
kard.	kardinál
Kč	Korun československých
lat.	latinský/y

Lit.	Italské liry
m. r.	minulý rok
mj.	mezi jiným
Mons.	Monsignor
MZV	Ministerstvo zahraničních věcí
n.	nebo
např.	například
něm.	německý
NKVD	Lidový komisariát vnitřních záležitostí
odd.	oddělení
ÖSW	Österreichisches Staatsarchiv Wien
p.	pan
P.	Páter
pol.	politický/á [zpráva]
pozn.	poznámka
prof.	profesor
příl.	příloha
R., r.	rok
RČS	Republika československá
RSZML	Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu
resp.	respektive
roz.	rozený/á
S., St.	S(aint)/S(ain)t
Sb. z. a n.	Sbírka zákonů a nařízení
SHS	Království Srbů, Chorvatů a Slovinců
sign.	signatura
srov.	srovnej
ss. aa.	santi apostoli
SSSR	Sovětský svaz
stol.	století
str., s.	strana
sv., Sv.	svatý
t. m.	toho měsíce
t. r.	tohoto roku
tj.	to jest
tzv.	takzvaný
USA	Spojené státy americké
v. r.	vlastní rukou

Úvodní studie: Československo-vatikánské diplomatické styky v letech 1926–1928

Úvodní studie rozsáhlé edice *Svatý stolec a Československo III. (1926–1928)* nabízí přehledný vývoj diplomatických styků Československa a Svatého stolce v období druhé poloviny dvacátých let 20. století v širším církevně-politickém kontextu. Převážně na základě materiálů z Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky a vatikánských archivů (Historický vatikánský archiv a Vatikánský apoštolský archiv) rekonstruuje charakter, podobu a proměnu diplomatických styků Československé republiky s ústředím katolické církve v Římě v letech 1926–1928.

S ohledem na utváření styků v meziválečném období se právě v tomto časovém úseku jedná o dramatickou dobu, jež ve vztazích Československé republiky a Vatikánu odráží v mnoha ohledech prvotní těžkosti republiky, respektive její zahraničněpolitické a ideologicky-mocenské orientace. Tyto obtíže se projevovaly rovněž v jejím přístupu ke katolické církvi, jejímu zástupci v osobě apoštolského nuncia v Praze a její hlavě, papeži v Římě.

Úvodní studie se primárně soustředí na pramenný materiál fondu Politické zprávy Vatikán, uložený v Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky v Praze, jež doplňuje dalšími českými a vatikánskými archivy i vydanými dokumenty, které konfrontuje s odbornou literaturou, z níž neopomíjí ani starší klasická díla, ani moderní odborné texty.

Stručně řečeno, v období let 1926–1928 řešily československá i vatikánská strana především důsledky Marmaggiho aféry z léta a podzimu 1925, jež se stala nejvýznamnější diplomatickou roztržkou mezi oběma státy v meziválečném období. Nebyla pochopitelně izolovaným jevem, ale vstřebávala nakumulované těžkosti vývoje první poloviny 20. let, z nichž mnohé nebyly během prvních let existence republiky i vývoje bilaterálních vztahů se Svatým stolicem řešeny a vyřešeny, a nyní vydávaly své plody.

Tomuto neklidu v československo-vatikánských vztazích, který budeme právě v této studii analyzovat, předcházely na jaře 1925 bouřlivé dohady o nových státních svátcích v československém parlamentu. Některé starší¹ byly

1/ Tyto svátky byly zrušeny jako státní svátky v Československu na základě zákona č. 65/1925 Sb. z. a n. (tzv. zákon o svátcích a památných dnech republiky Československé). Jednalo se

zrušeny, jiné naopak zavedeny. Mezi posledně zmíněné patřil rovněž svátek mistra Jana Husa, s jehož zavedením vyslovil prostřednictvím apoštolského nuncia Francesca Marmaggiho ostrý nesouhlas Vatikán, který nejen považoval Husa za heretika a bojovníka proti Římu, ale především byl dotčen skutečností, že tak významný čin, jako byla otázka rušení a zřizování státních svátků, s ním československá vláda nekonzultovala.

Státní sekretář Svatého stolce Pietro Gasparri následně dokonce označil svátek Jana Husa za projev nepřátelství vůči katolíkům a Svatému stolci. Československá vláda však považovala tento postup Vatikánu za nezákonnou intervenci do vnitropolitických záležitostí a proti tomuto kroku diplomaticky protestovala. Samotné aféry jsme se podrobně věnovali v edici *Svatý stolec a Československo II. (1923–1925)*.

Bylo zásluhou diplomacie obou stran, že Marmaggiho odjezd z Československa nevedl po červenci 1925 k oficiálnímu přerušení diplomatických styků a otevřené roztržce, apoštolská nunciatura, vedená sekretářem ve funkci chargé d'affaires, fungovala ostatně dále. Po opadnutí prvních vzedmutých nálad a vyhrocených projevů se vstřícné postoje obou stran k jednání ukázaly již na podzim 1925, kdy Svatý stolec sondoval ochotu československé strany k urovnání vzájemného sporu. Trvalo však ještě dlouho, než byly sporné body precizovány a bylo dosaženo potřebného kompromisu.

Žádná ze zúčastněných stran totiž nechtěla být tou, která učiní první nezbytný krok ke vzájemnému sblížení. S odstupem času je patrné, že za úspěšným překonáním nepříjemného incidentu stál především ministr zahraničí Edvard Beneš, který s ohledem na prestiž československého státu usiloval před evropskou veřejností o brzké uzavření celé nepříjemné záležitosti. Československá vláda proto po vypuknutí Marmaggiho aféry nevyužila rozjitřené emoce v české společnosti a nerozpoutala tzv. kulturní boj, ačkoliv k němu v létě 1925 nebylo v některých levicových i liberálních kruzích daleko.

Třetí díl edice se podrobně věnuje především diplomatickým jednáním mezi Československem a Svatým stolcem, jež byly po bezprostředním odeznění událostí otevřeny a které po náročných rokováních vedly k podpisu tzv. modu vivendi na přelomu let 1927/1928. Podpis této šestičlankové smlouvy tvoří pomyslný vrchol předloženého svazku. Pohled československého zástupce u Svatého stolce, ostatně jako i v předchozích dílech edice, představuje zajímavé svědectví o církevně-politickém dění v Evropě i ve světě, které nastavuje zrcadlo proměňující se katolické církvi v období „zlatých“ dvacátých let.

Máme před sebou současně relativně dynamické období, kdy o důležitých církevně-náboženských záležitostech v Československu neinformovali nej-

o součást širšího procesu sekularizace státní správy a přizpůsobení počtu volných dní potřebám ekonomiky a společnosti. Zmíněné svátky byly nadále slaveny jako náboženské dny v rámci církve, ale přestaly být dny pracovního klidu uznávanými státem.

vyšší diplomatičtí zástupci obou stran, československý vyslanec u Svatého stolce či apoštolský nuncius v Praze, protože nebyli ve svých úřadech fyzicky přítomni, ale jejich zástupci, sekretář nunciatury a sekretář vyslanectví. Je proto možná namíste se domnívat, že slabší vliv jejich zástupců měl vliv i na podobu jednání legace, kdy se sekretáři, jak je patrné z diplomatických zpráv, stali spíše pozorovateli dění než jeho skutečnými hybateli, nicméně své úkoly vykonávali svědomitě.

V době let 1926–1928 stál v čele katolické církve Pius XI., vlastním jménem Ambrogio Damiano Achille Ratti, jenž byl zvolen papežem v únoru 1922. Rodák z lombardského města Desio u Monzy nedaleko Milána byl vysvěcen na kněze v roce 1879 a následně působil jako profesor teologie v semináři v Padově. V roce 1907 se stal prefektem slavné Ambrosiánské knihovny v Miláně. V roce 1911 začal působit ve Vatikánské knihovně, nejprve jako viceprefekt, od roku 1914 jako prefekt.

Po první světové válce byl Ambrogio Damiano Achille Ratti činný nejprve jako apoštolský vizitátor pro Polsko a Litvu, později jako apoštolský nuncius ve Varšavě a v Horním Slezsku (1919–1921). V roce 1921, kdy se stal po smrti milánského arcibiskupa Andrey Carla Ferrariho jeho nástupcem a kardinálem, jeho polská mise skončila. Byl povolán zpět do Itálie a v únoru následujícího roku zvolen papežem.²

Funkci státního sekretáře Svatého stolce zastával od roku 1914 Pietro Gasparri, který měl za sebou dlouhou diplomatickou i úřední kariéru. V letech 1898–1901 působil jako apoštolský delegát v Peru, Ekvádoru a Bolívii, když byl předtím jmenován titulárním arcibiskupem v palestinské Caesareji. Od roku 1901 byl sekretářem Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti a o tři roky později členem papežské komise pro kodifikaci kanonického práva, kde se velmi zasloužil o vydání Kodexu kanonického práva v roce 1917. V roce 1907 byl kreován kardinálem.³

Diplomatickým zástupcem Svatého stolce v Československu byl od května 1923 do července 1925 Francesco Marmaggi, Říman, který měl za sebou studium na Papežské univerzitě svatého Apolináře v Římě i působení ve Státním sekretariátu Svatého stolce; v letech 1908–1917 zastával post podsekretáře

2/ Podrobněji k osobnosti Achilla Rattiho, pozdějšího papeže Pia XI., například: Umberto Dell'Orto: *Pio XI. Un papa interessante*, Milano 2008; Emma Fattorini: *Pio XI, Hitler e Mussolini. La solitudine di un papa*, Torino 2007; Emilio Gentile: *Contro Cesare. Cristianesimo e totalitarismo nell'epoca dei fascismi*, Milano 2010; Yves Chiron: *Pio XI. Il papa dei patti lateranensi e dell'opposizione ai totalitarismi*, Milano 2006; Carlo Puricelli: *Un „Papa Brianzolo“. Le radici culturali di Achille Ratti, Pio XI*, Milano 1991; Domenico Flavio Ronzoni: *Achille Ratti. Il prete alpinista che diventò papa*, Missaglia 2009; Giordano Stella: *Pio XI. Il papa dei concordati*, Milano 2009; Hubert Wolf: *Il Papa e il Diavolo. Il Vaticano e il Terzo Reich*, Roma 2008; Guido Zagheni: *La croce e il fascio. I cattolici italiani e la dittatura*, Milano 2006 atd.

3/ Marek Šmíd: Kardinál Pietro Gasparri – přední muž vatikánské diplomacie, *Historica Olomucensia* 26, č. 42 (2012), s. 101–114.

Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti. Před první světovou válkou se Francesco Marmaggi, společně se státním sekretářem kardinálem Pietrem Gasparrim, podílel na kodifikaci nového Kodexu kanonického práva a výrazně přispěl k uzavření konkordátu se Srbskem v červnu 1914, za což obdržel Řád svatého Sávy. Československé misi, které je věnována většina druhého dílu této edice, předcházelo Marmaggiho působení na postu apoštolského nuncia v Bukurešti, jež se uzavřelo na jaře 1923.⁴

Dne 6. července 1925, navečer Husových slavností, opustil Francesco Marmaggi na přání papeže Československo a do země se již nevrátil. Po dobu jeho nepřítomnosti, která se protáhla navždy, jej v Praze zastupoval jeho sekretář ve funkci chargé d'affaires Antonino Arata. Sám nuncius pobýval v Římě, aniž by přijal jiný diplomatický či kuriální úřad, a vyčkával dalšího vývoje událostí. Když jej v polovině října zmíněného roku navštívil v jeho bytě na Janikulu československý chargé d'affaires Eduard Jelen, který s ním hovořil především o napjatých československo-vatikánských vztazích, neměl vatikánský diplomat o vývoji budoucích událostí jasnější představu.⁵

V listopadu 1925 se ve vatikánských kruzích dokonce uvažovalo, že by mohl apoštolský nuncius Francesco Marmaggi nahradit Bonaventuru Cerrettiho na postu apoštolského nuncia v Paříži, ale ve chvíli, kdy nebyla jeho československá mise oficiálně uzavřena, byly jakékoliv přesuny obtížné. Jeho nenavržení mohlo nakonec spíše pramenit z obavy Svatého stolce, že by francouzská vláda nesouhlasila se jmenováním osoby, jež byla vypuzena z přátelského Československa. Současně se v téže době spekulovalo i o přeložení sekretáře apoštolské nunciatury Antonina Araty, který údajně vyjádřil se svojí misí nespokojenost.⁶

Již v závěru roku 1925 bylo apoštolskému nunciovi Francescu Marmaggi-mu československou stranou naznačeno, aby s obnovením své diplomatické mise v Praze nepočítal. Není příliš pravděpodobné, že Svatý stolec již tehdy uvažoval nad přeložením Francesca Marmaggiho do Varšavy, neboť na jaře 1926 se jeho jméno objevovalo v souvislosti s možným přeložením do Bruse-

4/ K osobnosti Francesca Marmaggiho např. Emília Hrabovec: Die Nuntien in der Tschechoslowakei. Clemente Micara, Francesco Marmaggi, Pietro Ciriaci und Saverio Ritter, in: *Eugenio Pacelli als Nuntius in Deutschland. Forschungsperspektiven und Ansätze zu einem internationalen Vergleich*, ed. Hubert Wolf, München – Wien 2012, s. 177–196; Marek Šmíd: Marmaggiho aféra. Největší diplomatická roztržka mezi ČSR a Svatým stolicem v meziválečném období, *Církevní dějiny* 7, č. 14 (2014), s. 40–49; Týž: Marmaggiho československá mise ve 20. letech 20. století, *Paginae Historiae* 22, č. 2 (2014), s. 401–408.

5/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1925, Jelen 13. 10. 1925; AMZV, fond II. sekce MZV politická – 1. Běžná spisovna (1918–1939), karton 16, Jelen, 13. 10. 1925, resp. karton 27, Jelen, 24. 10. 1925; Národní archiv, fond Ministerstvo zahraničních věcí – výstřížkový archiv I., karton 1595, sign. 726; AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 67. 6/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1925, Jelen, 7. 11. 1925; Österreichisches Staatsarchiv, Archiv der Republik, fond Gesandtschafts- und Konsulatsarchive 1918–1938, Gesandtschaft Rom-Vatikan, karton 4, 11. 12. 1925.

lu. Teprve na podzim téhož roku se spekovalo o jeho přeložení do zmíněné Varšavy, ale současně i do Buenos Aires, takže československý chargé d'affaires Eduard Jelen těmto zvěstem nepřikládal velkou váhu. Celá záležitost Marmaggiho přeložení nicméně zůstávala otevřená až do podepsání modu vivendi, kdy československá strana jednoznačně odmítla Marmaggiho návrat do Československa.⁷

Apoštolskou nunciaturu tak spravoval po většinu období, které v tomto svazku sledujeme, sekretář Antonino Arata. Rodák z Piacenzy, absolvent Paapežské diplomatické akademie a úředník Státního sekretariátu Svatého stolce, pobýval v Praze jako první sekretář nunciatury od června 1921 do března 1927. Svoji československou misi uzavřel teprve s příjezdem Pietra Ciriaciho, který si s sebou do Prahy přivezl nového sekretáře Saveria Rittera.

Antonino Arata následně působil na apoštolské nunciatuře ve Vídni, v Lisabonu a posléze v Buenos Aires. V srpnu 1935 byl vysvěcen na titulárního arcibiskupa ze Sard a řádně pověřen funkcí apoštolského nuncia v Rize a Tallinnu, kterou následně zastával v letech 1935–1940. Po anexi pobaltských států Sovětským svazem v roce 1940 se vrátil do Říma, kde působil v Kongregaci orientální. Zemřel v Grottaferratě u Říma v srpnu 1948.⁸

Saverio Ritter působil po vysvěcení na kněze v Římě v září 1906 v Ambrosiánské knihovně v Miláně, kde o pět let později nahradil Achilla Rattiho po jeho odchodu do Říma. Od roku 1924 byl činný ve Státním sekretariátu Svatého stolce a poté, v letech 1927–1931, působil na apoštolské nunciatuře v Praze jako sekretář nuncia Pietra Ciriaciho. Po odchodu z Československa zastával post sekretáře nunciatury v Bernu, ale již v polovině třicátých let se vrátil zpět do Československa a působil zde jako čtvrtý a poslední apoštolský nuncius v meziválečném období.⁹

Co se týká československé strany, v době Marmaggiho krize zastával post vyslance u Svatého stolce diplomat, právník a bývalý vyslanec v Budapešti Václav Pallier. V Římě působil již od dubna 1922. Jeho jmenování vyslancem u Svatého stolce bylo na základě dostupných pramenů spíše improvizovaným rozhodnutím ministra zahraničí Edvarda Beneše než výsledkem dlouhodobé ideové linie mladé republiky směrem ke Svatému stolci.¹⁰

7/ AÚTGM, fond TGM – oddělení R, karton 530, Jelen, 12. 12. 1925; AMZV, Politické zprávy – Vatikán, 1925–1926, Jelen, 10. 12. 1925, resp. 12. 12. 1925, resp. 8. 6. 1926, resp. 10. 11. 1926.

8/ Marek Šmíd: The personage of Vatican dignitary, diplomat, and priest Antonino Arata before his arrival in the Baltics in the 1930s, *Moderní dějiny* 24, č. 1 (2016), s. 159–173.

9/ ANM, fond Eduard Jelen, karton 2B, koncept Jelenova nevydaného strojopisu *Československo a Vatikán za první republiky*, s. 157–158; AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1927, Jelen, 31. 3. 1927, resp. 5. 4. 1927; Jindřich Dejmek: Československo-vatikánská jednání o modus vivendi 1927–1928, *Český časopis historický* 92, č. 2 (1994), s. 269.

10/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1922, Niederle, 3. 1. 1922, resp. Pallier, 31. 5. 1922; P. Gasparri C. Micarovi, 27. 3. 1922, AAV, Nunziatura Cecoslovacchia, busta 9, fas-

Když byli v červenci 1925 československý vyslanec Václav Pallier a jeho sekretář Miloslav Niederle svoji diplomatickou misi donuceni opustit, řídil dočasně její chod ve funkci chargé d'affaires ve Věčném městě diplomat a právník se specializací na mezinárodní právo Eduard Jelen, který vstoupil do diplomatických služeb mladé republiky v roce 1918. Na římskou legaci byl přeložen v roce 1925, krátce před diplomatickou roztržkou se Svatým stolcem. Jeho nevydané paměti *Československo a Vatikán za První republiky*, uložené v Archivu Národního muzea, představují cenný pramen k československo-vatikánským diplomatickým stykům v meziválečném období a přináší cenné doplnění jeho úřední korespondence.¹¹

Podobně jako československý vyslanec byl i Eduard Jelen v pravidelném osobním i písemném kontaktu s ostatními diplomaty akreditovanými u Svatého stolce, jak vyplývá z jeho zpráv, především se zástupci Polska, Rakouska, Německa, Francie a jihoamerických států, a současně s československým vyslancem u italské vlády, diplomatem a právníkem Vojtěchem Mastným, který zde působil v letech 1925–1932. Zajímavé svědectví o dění v Římě v meziválečném období představují i *Vzpomínky diplomata* zmíněného Vojtěcha Mastného.¹²

Chargé d'affaires Eduard Jelen je tak autorem většiny diplomatických zpráv, zasílaných z Říma do Prahy v letech 1926–1928. Uvedený právník a diplomat, jenž se zaměřoval na mezinárodní a církevní právo, působil až do konce první světové války na různých pozicích v advokacii. Po vzniku Československa byl přijat do pracovního poměru na ministerstvo zahraničních věcí, kde působil jako kariérní úředník a zároveň přednášel na konzulární škole při ministerstvu. Od roku 1920 zastával post v právní sekci, odkud byl roku 1925 přeložen na vatikánské vyslanectví jako chargé d'affaires.¹³

Novým československým vyslancem u Svatého stolce byl v létě 1928 jmenován zkušený diplomat Vladimír Radimský, který oficiálně nahradil dosavadního vyslance Václava Palliera. Měl za sebou dlouhou diplomatickou zkušenost, neboť již před první světovou válkou byl činný v rakouských službách. V letech 1919–1920 působil jako první československý zástupce v Polsku a mezi lety 1920–1927 zastupoval československé zájmy ve Švédsku, akreditován byl současně v Norsku.

cicolo 38, f. 13; C. Micara P. Gasparrimu, 28. 3. 1922, *ibid.*, resp. f. 14; Jindřich Dejmek: Počátky diplomatických vztahů mezi Československem a Vatikánem (1920–1921). Kroftova vyslanecká mise v Římě, *Český časopis historický* 91, č. 2 (1993), s. 245.

11/ ANM, fond Eduard Jelen, karton 2B, koncept Jelenova nevydaného strojopisu *Československo a Vatikán za První republiky*; Jindřich Dejmek et al.: *Diplomacie Československa*, II. *Biografický slovník československých diplomatů (1918–1992)*, Praha 2013, s. 103–104.

12/ Vojtěch Mastný: *Vzpomínky diplomata. Ze vzpomínek a dokumentů československého vyslance*, ed. Eduard Kubů – Petr Luňák – Otto Novák, Praha 1997.

13/ J. Dejmek: *Diplomacie Československa*, II., s. 103–104.

Během jednání o modu vivendi pobýval Vladimír Radimský v Praze, kde zastával funkci přednosta osobního oddělení prezidia ministerstva zahraničí. V čele naší diplomatické mise u Svatého stolce stál od léta 1928 až do likvidace Česko-Slovenska na jaře 1939.¹⁴ Jeho sekretářem na československém vyslanectví v Římě byl v námi sledovaném období diplomat a právník Jan Nepustil.¹⁵

* * *

V období let 1926–1928, jemuž se ve třetím dílu edice *Svatý stolec a Československo* věnujeme, patřila mezi klíčové body diplomatických jednání rokování o obnovení narušených vztahů Československa a Svatého stolce, protože aféra dlouho rezonovala v zahraničním tisku. Jednalo se tak převážně o normalizaci styků po odchodu Francesca Marmaggiho z republiky a vypuknutí Marmaggiho aféry, jež po sérii dlouhých rokování v Praze i v Římě směřovaly k podpisu modu vivendi na přelomu let 1927/1928.

V mezinárodním dění českoslovenští diplomaté věnovali svoji pozornost událostem především v sousedních zemích, tedy v Německu, Rakousku a Polsku, dále pak ve Velké Británii, Francii, Itálii, Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, Rumunsku, Spojených státech amerických, Sovětském svazu, Mexiku a výjimečně v některých asijských zemích (Čína, Japonsko).

Hlavní pozornosti se ve zprávách chargé d'affaires Antonina Araty těšil především zájem jedné či druhé strany o otevření československo-vatikánských jednání, která měla možnost vyvést dosavadní strany z izolace, usednout k jednacímu stolu a navrhnout možnosti zklidnění situace. Svatý stolec zřejmě již na přelomu let 1925/1926 očekával, že k iniciativním krokům dojde z československé strany. Když se tak nestalo, domníval se, že příčinou prodlevy jsou aktuální politicko-společenské poměry v Československu, které případnému narovnání vztahů brání.¹⁶

Nebyly to každopádně mylné odhady, protože v listopadu 1925 proběhly v zemi parlamentní volby, které skončily vítězstvím agrární strany s 13,7 % hlasů. Nové Švehlově vládě byly vymezeny pouhé tři měsíce života; rozpadla se dne 18. března 1926. Stabilizaci poměrů nepřinesla ani nová úřednická vláda Jana Černého, která byla vnímána jako příliš provizorní, aby s ní bylo možné jednat o perspektivě diplomatických vztahů. Obě vlády měly každopádně zcela jiné priority než otevřít rokování se Svatým stolicí.¹⁷

14/ AAV, Segreteria di Stato, rubrica 160, fascicolo 1; AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1928, Jelen, 29. 3. 1928, resp. 8. 6. 1928.

15/ E. Jelen P. Gasparrimu, 1. 5. 1928, AAV, Segreteria di Stato, rubrica 160, fascicolo 1, f. 43.

16/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1926, Jelen, 15. 2. 1926.

17/ Ibid.

Značnou pozornost věnoval chargé d'affaires poměrům v Itálii, kde sledoval především italsko-vatikánská jednání o vyřešení římské otázky, jež se táhla od počátku dvacátých let. Zmínil rovněž reformu církevního zákonodárství včetně adekvátního materiálního zabezpečení kněží, kterou Mussoliniho vláda projevuje po zásazích liberálních vlád z přelomu desátých a dvacátých let, byť si udržuje kontrolu nad katolickou církví. Italskými církevními kruhy (nikoliv ovšem Svatým stolcem) vesměs pozitivně vnímané opatření posuzoval Edvard Jelen jako směřování ke konkordátu, který se již připravuje, a spatřoval za ním určitou formu pragmatismu, s nímž si fašistický režim hodlá zjednat přízeň v katolických kruzích i omezit vliv Italské lidové strany.¹⁸

Právě Italská lidová strana procházela v tomto období turbulentními změnami. Po vlně zastrašování a šikanování ze strany fašistického režimu, opuštěn církevními představiteli Svatého stolce, odešel její předseda Luigi Sturzo v říjnu 1925 z Itálie do exilu ve Velké Británii, později do Francie a následně Spojených států amerických, a strana byla v listopadu 1926 rozpuštěna.¹⁹ Útoky proti Luigi Sturzovi byly následně pravidelnou rétorikou fašistických novin.

Na základě důvěrných sdělení se chargé d'affaires Eduard Jelen domníval, že jádrem připravované smlouvy mezi Itálií a Svatým stolcem bude tzv. garanční zákon z 19. století, jenž upravoval postavení papeže a Svatého stolce v rámci sjednocené Itálie. Papeži sice přiznával osobní nedotknutelnost a pravidelnou roční rentu, papežský stát však de facto neuznával v žádné podobě. Zákon vnímal jako dílo italských liberálních vlád nepřátelských vůči katolické církvi, tedy dílo, které omezuje její svobodu a nezávislost. Byl každopádně optimistický, věřil, že plánovaná reforma církevního zákonodárství bude nezbytným předpokladem pro vyřešení římské otázky.²⁰

Opakovaně se československý diplomat vracel i k poměrům v římské kurii. Dementoval stanoviska tisku, který pravidelně spekoval o rezignaci Pietra Gasparriho na funkci státního sekretáře ze zdravotních důvodů. Komentoval současně nastalé kuriální změny mezi vatikánskými diplomaty i šířené spekulace, zejména otázku obsazení místa na apoštolské nunciatuře v Paříži, kde se mimo jiné objevovalo i jméno Francesca Marmaggiho, i úvahy nad nově kreovanými kardinály.²¹

Z římských zdrojů byl Eduard Jelen informován, že značně zjitřené poměry panují v Sovětském svazu, kde se podmínky života křesťanů dále zhoršují.

18/ Ibid.

19/ Petra Votavová – Marek Šmíd: Dlouhá cesta k Lateránským smlouvám. Diplomatické styky Svatého stolce a Itálie od nástupu fašizmu k moci do uzavření Lateránských smluv, *Studia Theologica* 20, č. 2 (2018), s. 195.

20/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1926, Jelen, 15. 2. 1926.

21/ Ibid.

K ochraně katolíků v zemi, z nichž většina je Poláků, byla proto při Kongregaci orientální zřízena papežská komise pro Rusko. Ta se primárně věnovala duchovní péči o katolíky a charitativní činnosti. Eduard Jelen současně zmiňoval první diplomatickou misi konzultanta zmíněné papežské komise jezuity Michela d'Herbigny do SSSR, k níž došlo na podzim 1925; vyslanectví o ní informovalo Prahu již ve zprávě za listopad 1925.²²

Na počátku roku 1926 se Eduard Jelen podrobně zabýval Katolickou akcí v Československu, v Itálii a jejími cíli. Vnímal ji podle instrukcí Pia XI. jako nepolitický nástroj propagace katolické církve. V Itálii, kde vyvažovala vliv syndikalismu, byla úzce spjata s misiemi, k nimž Pius XI. v únoru 1926 vydal encykliku *Rerum Ecclesiae* (O povznesení posvátných misí). Československý diplomat zůstával přesvědčen, že papežský okružní list usiluje především o to, aby byl domácímu kněžstvu v misijních zemích při šíření náboženství vyhrazen větší prostor, než tomu bylo dosud.²³

V téže době ocenil chargé d'affaires i posun v diplomatických vztazích Československa a Svatého stolce, kdy se ministr zahraničí Edvard Beneš snažil dospět k brzkému urovnání konfliktu, který podle něj poškozoval prestiž republiky v zahraničí.²⁴ Za zlepšením vztahů spatřoval rovněž římskou návštěvu pražského arcibiskupa Františka Kordače, který se počátkem prosince 1925 pokusil neoficiální cestou, avšak s vědomím československé vlády, zprostředkovat cestu ke smířlivému vyřešení incidentu, jenž vznikl v důsledku výročních oslav Husova památného dne v červenci 1925. Jeho návštěva bezpochyby napomohla ke zklidnění vzájemného diplomatického napětí mezi oběma stranami.²⁵

Na americkém kontinentu poutalo pozornost Eduarda Jelena v polovině dvacátých let především dění v Mexiku, kde docházelo k tvrdému pronásledování katolické církve. Církevní školy byly uzavřeny a mnozí duchovní a řeholníci vypovězeni ze země, přičemž silně antiklerikální mexická vláda usilovala o vymanění církve z vlivu Svatého stolce a vytvoření církve národní. Apoštolskému delegátovi v Mexico City Serafinu Ciminovi po lékařském zákroku v USA zakázala návrat do země; usadil se u amerických hranic a čekal na možnost vstupu. V zemi tak během jeho nepřítomnosti působil sekretář delegatury Tito Crespi, který byl však ještě roku 1926 jako *persona non grata* ze země vyhnán. Diplomatická roztržka byla po čistce na vatikánské legaci dokonána.²⁶

22/ Ibid.; Marek Šmíd: *Vatikán a sovětský komunismus 1917–1945*, Praha 2020, s. 153–154.

23/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1926, Jelen, 6. 3. 1926, resp. 12. 4. 1926.

24/ Ibid., Jelen, 6. 3. 1926.

25/ A. Arata P. Gasparrimu, 8. 1. 1926, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 70, f. 51.

26/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1926, Jelen, 6. 3. 1926; Giacomo Martina: *Storia della Chiesa. Da Lutero ai nostri giorni*, IV, Brescia 2008, s. 155, 157; John Pollard:

S postupující sekularizací země byl rychle omezen výkon katolického kultu a byli vyhoštěni někteří nemexičtí duchovní ze země. Na to Pius XI. zareagoval vydáním apoštolského listu, v němž mexickým katolíkům doporučil všemožně podporovat Katolickou akci jako jedinou možnou nepolitickou obranu proti těmto útokům vlády. Podle stanoviska Svatého stolce porušilo Mexiko svůj závazek, že přijme vybraného apoštolského nuncia a bude s ním jednat o všech záležitostech týkajících se katolického náboženství a církve smířlivou cestou.²⁷

Mexičtí biskupové vydali pastýřský list, v němž upozornili na omezování práv katolické církve v zemi a odsoudili režim, jenž nerespektuje náboženské svobody. List mexických hodnostářů odkazoval na práva, jichž se katolická církev v Mexiku domáhá. Nároky církve přitom vyplývaly z definice náboženské tolerance, kterou ustanovila mexická ústava. List dále upozorňoval na řadu diskriminačních opatření mexické vlády vůči duchovním, kteří musejí být ze zákona rodilými Mexičany a jsou omezováni v mnoha politických, občanských, zejména majetkových právech, případně v oblasti školství.²⁸

Když se situace nezlepšila a mexická vláda neupustila od svého nepřátelství vůči katolicismu, nařídil na papežovo přání státní sekretář Pietro Gasparri všem nunciům, aby vyzvali katolický klérus zemí, v nichž jsou pověřeni, k obnovení modliteb za mexické katolíky. Byl to následně Pius XI., kdo opakovaně odsuzoval chování mexické vlády a jí vydávané zákony.²⁹

Dále Eduard Jelen informoval Prahu o probuzení katolicismu ve Velké Británii, kde roste počet kněží, řeholníků i laiků. Uváděl konkrétní čísla duchovních a zdůrazňoval, že narůstá i počet katolických kostelů a škol; z velké části díky mnohým konverzím. S radostí na přelomu let 1926/1927 konstatoval, že britská sněmovna odhlasovala zrušení dříve platných zákonů omezujících práva katolíků v zemi.³⁰

Ostatně řádnou součástí britské zahraniční služby se vyslanectví u Svatého stolce stalo teprve v roce 1926, přičemž od roku 1914 do roku 1982 měl diplomatický zástupce Velké Británie u Svatého stolce hodnost mimořádného vyslance a zplnomocněného ministra. V meziválečném období se na postu britských vyslanců u Svatého stolce vystřídali dva diplomaté, Odo Russell v letech 1922–1928 a Henry Chilton v letech 1928–1930. Vatikán zřídil nunciaturu v Londýně až v listopadu 1938, kdy se prvním apoštolským delegátem

The Papacy in the Age of Totalitarianism, 1914–1958, Oxford 2014, s. 238; Umberto Dell'Orto – Saverio Xeres: *Manuale di Storia della Chiesa*, IV, Brescia 2017, s. 306; Josef Krlín: *Pro následování katolíků v Mexiku*, Praha 1928.

27/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1926, Jelen, 11. 5. 1926.

28/ Ibid., Jelen, 8. 6. 1926.

29/ Ibid., Jelen, 9. 7. 1926.

30/ Ibid., Jelen, 6. 3. 1926, resp. 15. 1. 1927.

ve Velké Británii, Gibraltaru a Maltě od dob reformace stal titulární arcibiskup a rektor English College v Římě William Godfrey.³¹

Rovněž vztahy Svatého stolce a Francie se v meziválečném období zlepšovaly. Na jaře 1926 sděloval Eduard Jelen do Prahy, že byl novým apoštolským nunciem v Paříži jmenován Luigi Maglione. Nicméně ne všechny francouzské kruhy byly se jmenováním někdejšího nuncia v Bernu spokojeny, takže si československému chargé d'affaires stěžovaly, že je dotyčný vatikánský diplomat příliš formální, uzavřený, nepříteliš společenský a málo charakterní; francouzská katolická veřejnost si však k němu brzy našla cestu a on se stal ve Francii oblíben.³²

Na jaře 1926 vzbudilo Jelenův zájem obsazení uprázdněného biskupského stolce v Brně, který osířel po rezignaci Norberta Kleina. Za nejvhodnější kandidáty považoval budišovského faráře Augustina Kratochvila, brněnského pomocného biskupa Josefa Kupku, probošta kolegiátní kapituly ve Staré Boleslavi a někdejšího polního biskupa Josefa Bomberu a kanovníka metropolitní kapituly u sv. Víta a kancléře pražské arcidiecéze Františka Hrubíka.³³ Nebyl to jediný osířelý biskupský stolec v Československu v této době, nicméně vakantní posty řešila především apoštolská nunciatura v Praze se Svatým stolicem a československou vládou; vyslanec v Římě do nich vstupoval jen minimálně.

Zahraniční tisk, jak tlumočil Eduard Jelen do Prahy, byl dlouho po Marmaggiho aféře přesvědčen, že v československo-vatikánských vztazích dosud nenastává výraznější uklidnění, ale naopak je možné při nadcházejících oslavách mistra Jana Husa očekávat úplnou diplomatickou roztržku se Svatým stolicem. V prostředí vyslanectví akreditovaných u Svatého stolce se pouze spekuluje, jestli příští diplomatickou misí Francesca Marmaggiho bude Brusel, či nikoliv, přičemž se jeho nástupcem v Praze stane sekretář Kongregace propagandy a komise pro svatý rok 1925 Giuseppe Nogara.³⁴

Chargé d'affaires informoval na jaře 1926 československou vládu, že římská kurie nadále vnímá jakoukoli její budoucí účast na oslavách Husova památného dne jako problematickou až nepřátelskou vůči Svatému stolci. Tento vatikánský postoj byl tlumočen v části italského tisku, např. v *La Civiltà cattolica*. Bylo nyní zejména úkolem Československé strany lidové, aby vyvíjela tlak na vládu, a zvláště ministerstvo zahraničních věcí, a nutila je,

31/ HACHEY, Thomas E. (ed.), *Anglo-Vatican relations, 1914–1939. Confidential annual reports of the British ministers to the Holy See*, Boston 1972, s. viii.

32/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1926, Jelen, 8. 6. 1926, resp. 9. 7. 1926, resp. 13. 12. 1926.

33/ Ibid., Jelen, 12. 4. 1926.

34/ Ibid.

aby politická linie vůči Svatému stolci byla změněna, a to třebas i hrozbou, že přejde do opozice.³⁵

Svatý stolec byl přesvědčen, že zásadní překážkou k uzavření diplomatického sporu bude účast vlády na nadcházejících husovských slavnostech. Pokud bude existovat dobrá vůle československé strany, zůstane zachována naděje na smírné vyřízení dosavadního konfliktu. Proto vznikla na přání biskupského sboru česko-moravsko-slovenská delegace katolického kléru ve složení pražský arcibiskup František Kordač, olomoucký arcibiskup Leopold Prečan a nitranský biskup Karol Kmetko, jež v červnu 1926 navštívila prezidenta republiky Tomáše Garrigua Masaryka, předsedu vlády Antonína Švehlu a ministra zahraničí Edvarda Beneše a požádala je o zdrženlivost během nadcházejících slavností.³⁶

Pro posun diplomatických jednání mezi Československem a Svatým stolicí bylo důležité, že se následná účast prezidenta republiky Tomáše Garrigua Masaryka s dcerou Alicí a synem Janem se na Husových oslavách v červenci 1926 obešla bez proslovu. Husitský prapor na Pražském hradě, jak tomu bylo o rok dříve, již nevisel, vlál pouze na budově Staroměstské radnice v centru města a na některých domech Starého Města. Oslavy významného dne se navíc oficiálně nezúčastnila žádná výrazná osobnost politického života.³⁷ Husovy oslavy tak do budoucna znamenají klíč k rozuzlení vzájemného sporu.³⁸

Vedle dění v Československu a v Německu, zejména s důrazem na církevně-náboženský vývoj, to byla především Itálie, kterou sledoval chargé d'affaires nejvíce. V březnu reflektoval nový mocenský spor mezi vládou a Vatikánem, konkrétně mezi katolickými výchovnými organizacemi v rámci Katolické akce a fašizujícími výchovnými sdruženími tzv. balillami, poněvadž obě usilovaly o vliv na mládež. Fašisté však opakovaně kritizovali Kongregaci pro mimořádné církevní záležitosti. Eduard Jelen nicméně stále považoval diplomatické vztahy Svatého stolce a Itálie za velmi dobré.³⁹

Státní organizace Opera Nazionale Balilla vznikla vyhláškou ze dne 3. dubna 1926 a sloužila k formování italské mládeže. Jejími členy se povinně stávaly děti ve věku 8–14 let, od roku 1927 prakticky veškerá mládež. V letech 1925–1926 vydal fašistický režim sérii zákonů, které upevňovaly pozici fašistické strany ve vládě. Mezi ně patřil například i monopol fašistických odborů a dohoda s průmyslníky na vzájemné spolupráci, což prakticky vylučovalo

35/ Ibid., Jelen, 11. 5. 1926.

36/ A. Arata P. Gasparrimu, 1. 4. 1926, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 71, ff. 12–16; resp. A. Arata P. Gasparrimu, 14. 5. 1926, *ibid.*, ff. 62–64; resp. A. Arata P. Gasparrimu, 9. 6. 1926, *ibid.*, ff. 78–81; AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1926, Gasparri, 4. 8. 1926, resp. Jelen, 12. 11. 1926.

37/ AAV, fond Apoštolská nunciatura v Československu, busta 53, fascikl 454, f. 184; resp., A. Arata P. Gasparrimu, 8. 7. 1926, *ibid.*, ff. 271–283.

38/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1926, Jelen, 11. 5. 1926.

39/ Ibid., Jelen, 12. 4. 1926, resp. 13. 12. 1926.

možnosti stávek.⁴⁰ Jít do ostrého střetu s fašistickou vládou tak mohlo pro Svatý stolec znamenat ohrožení probíhajících diplomatických rokování, či dokonce jejich zastavení.

Pozornost Eduarda Jelen poutalo v roce 1926 též dění v Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, kde ke klíčovým bodům jednání mezi státem a církví patřila otázka dojednání konkordátu se Svatým stolicí. Příčinou jeho zpoždování byla zřejmě převaha pravoslavných křesťanů v zemi, jichž žilo v Jugoslávii 47 %, zatímco katolíků pouze 40 %, i vnitřní nestabilita v zemi. Některé jugoslávské kruhy vnímaly nebezpečí, které pramenilo ze spojení fašistické vlády a katolické církve v Itálii jako konkurenční síly k italianizaci jugoslávského prostoru, jež podněcovalo mezi slovanským obyvatelstvem šíření protiitalské animozity.⁴¹

K probuzení katolicismu došlo v meziválečném období rovněž ve Spojených státech amerických, což mělo vliv rovněž na americko-vatikánské vztahy. Země zažívala skutečný rozmach katolické zbožnosti, kdy vznikaly nové školy, realizovaly se nové pastorační aktivity a docházelo k probouzení katolického tisku. V meziválečném období se tak katolicismus stal významnou politickou a kulturní silou v zemi. Narůstající sebevědomí katolické církve v USA znamenalo rovněž sílící vliv katolíků u Svatého stolce, přičemž se někteří domnívali, že Spojené státy americké představují Bohem vyvolený vůdčí katolický národ.⁴²

Eduard Jelen připomněl, že finanční příspěvky od dvaceti milionů katolíků, početného episkopátu a katolických organizací ze Spojených států amerických tvoří nejvýznamnější zdroj příjmů římské kurie. S ohledem na blížící se eucharistický kongres v Chicagu byl jmenován mimořádný apoštolský delegát, jímž se stal kardinál Giovanni Vincenzo Bonzano, který působil jako apoštolský delegát v USA v letech 1912–1922.⁴³

Naopak diplomatické vztahy Svatého stolce a Nizozemska doznaly změny. Nizozemský vyslanec Octaaf van Nispen tot Sevenaer odevzdal odvolací listiny a vyslanectví u Svatého stolce bylo – bez zjevné mezinárodněpolitické příčiny – zrušeno. Ačkoliv se jistě jednalo o nepříjemnou záležitost, ujišťoval Eduard Jelen Prahu, že zrušení vyslanectví u Svatého stolce nepřinese odvetná opatření, tedy že apoštolský internuncius v Haagu zůstane a internunciatura zrušena nebude, protože si to zřejmě Svatý stolec kvůli sídlu Stálého soudu

40/ Renzo De Felice: *Mussolini il Fascista, I (1921–1929)*, Torino 2005, s. 399; Angelo Martini: Pio XI e l'Italia, in: *Pio XI nel trentesimo della morte (1939–1969). Raccolta di studi e di memorie*, ed. Carlo Confalonieri, Milano 1969, s. 547.

41/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1926–1927, Jelen, 12. 4. 1926, resp. 19. 2. 1927, resp. 18. 3. 1927.

42/ Colleen McDannell: Christianity in the United States during the inter-war years, in: *The Cambridge History of Christianity. World Christianities c. 1914–2000*, ed. Hugh McLeod, Cambridge 2008, s. 238.

43/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1926, Jelen, 11. 5. 1926.

mezinárodní spravedlnosti v Haagu nepřeje. Takto jednostranně udržované vztahy jsou podle některých diplomatů návratem ke stavu na počátku první světové války, kdy byl Svatý stolec zastoupen v Haagu, Nizozemsko u Svatého stolce však nikoliv.⁴⁴

Značnou pozornost Eduarda Jeleny v roce 1926 přitáhlo i dění v Polsku, kde moc převzal maršál Józef Piłsudski a nastolil režim sanace. Svatý stolec se zatím držel stranou událostí v Polsku, nicméně papež Pius XI. přijal na audienci varšavského arcibiskupa a kardinála Aleksandra Kakowského, který právě dlel v Itálii, a udělil mu požehnání pro celý polský národ; zřejmě spolu rovněž hovořili o aktuálním vývoji v Polsku.⁴⁵

S povděkem přijímali církevní představitelé Svatého stolce informace, že nový polský režim nevystupuje proti katolické církvi, ale že naopak vstřícnost režimu k církvi i po roce 1926 trvá. Nastolení sanace nemělo vliv ani na příchod nových polských vyslanců ke Svatému stolci; polský velvyslanec Władysław Skrzyński i jeho zástupce ministr Jan Perłowski zůstali na svých diplomatických místech i poté. K srdečnosti vztahů navíc přispěla skutečnost, že byl apoštolský nuncius ve Varšavě Lorenzo Lauri kreován kardinálem.

Pius XI., snad pro určitý sentiment ze svého někdejšího pobytu v Polsku, obnovil staré privilegium polských králů a nechal, aby polský prezident vkládal na hlavu apoštolského nuncia kardinálský biret. Stalo se tak, jak zmiňuje Eduard Jelen, poprvé na královském zámku ve Varšavě v lednu 1927.⁴⁶

Pro československý kontext je zajímavé, že odchodem Lorenza Lauriho se uprázdnila apoštolská nunciatura ve Varšavě, která byla údajně připravena pro Francesca Marmaggiho, byť polská legace u Svatého stolce naznačovala příchod bukurešťského nuncia Angela Maria Dolciho či bělehradského nuncia Ermenegilda Pellegrinettiho. Ztrátou pro Prahu bylo bohužel, jak si Eduard Jelen posteskl, přeložení legačního rady Jana Perłowského z Říma do Madridu, který byl československému vyslanectví ve Věčném městě vždy neobyčejně přátelsky nakloněn a kterému osobně poskytl mnoho důvěrných zpráv.⁴⁷

Dlouhý Jelenův pobyt v Římě nemohl pochopitelně vytěsnit dění v Itálii, jež bezprostředně ovlivňovalo diplomatické kruhy ve Věčném městě, každý z diplomatů se vůči němu vymezoval. Další přerušování kontaktů mezi Itálií a Svatým stolicí způsobilo nařízení Benita Mussoliniho z počátku roku 1927, jež zakazovalo italské mládeži vstup do jiných spolků než do Balilly. Zmíněné opatření se citelně dotklo katolické církve, která jím ztrácela podíl na formování mladé italské generace. Papež, který je odmítl, proto nekompromisně trval na skutečnosti, aby vzdělávání zůstalo z části řízeno církví, čemuž se Benito Mussolini nakonec neochotně podřídil. Kontakty obou stran byly

44/ Ibid., resp. Jelen, 9. 7. 1926.

45/ Ibid., Jelen, 8. 6. 1926.

46/ Ibid., 1927, Jelen, 19. 2. 1927.

47/ Ibid.

opětovně navázány v průběhu března 1927, kdy předložili vysoký úředník ministerstva spravedlnosti Domenico Barone a zástupce katolické církve, děkan advokátů Svaté rotý a papežův právní poradce Francesco Pacelli, pracovní návrh konkordátu.⁴⁸

Vztahy Itálie a Svatého stolce se od pozdního jara opět zlepšily, a to zřejmě i proto, že italský fašistický režim zavedl několik nových opatření k podpoře katolické víry a náboženství. Členové italské vlády se pravidelně účastnili veřejných akcí různého typu, v jejichž rámci vyjadřovali podporu katolické církvi. Jasným dokladem tohoto korektního vztahu, jak se domníval chargé d'affaires, byl další postup reformy v oblasti církevního zákonodárství. Ani násilí fašistů, připisované radikální protikatolické fašistické klice, spolupráci obou stran nepřerušilo a Eduard Jelen ji považoval za přátelskou.⁴⁹

V Rumunsku, v zemi, s níž Československo udržovalo přátelský vztah v rámci Malé dohody, se přijetí konkordátu naopak stále oddalovalo. Eduard Jelen se sice vyslovil, že minulá rumunská vláda byla již celkem spokojena s vypracovaným textem mezinárodní smlouvy, nicméně oddalovala svůj podpis pod ní, protože tímto aktem mohla být v převážně pravoslavné zemi vnímána jako reprezentant katolické strany, což ji s ohledem na budoucí parlamentní volby mohlo uškodit. Zůstávalo tedy otázkou, zdali se rumunská vláda nevrátí k původnímu návrhu konkordátu vatikánské strany, což by však znamenalo další zdržení v celém diplomatickém jednání.⁵⁰

Na podzim 1926 referoval Eduard Jelen, že opět došlo k opětovnému odložení podpisu rumunského konkordátu. Rumunský ministerský předseda Alexandr Averescu navštívil sice v září Věčné město, kde jednal s církevními hodnostáři Svatého stolce a vyjádřil názor, že je konkordát fakticky finalizován. Avšak po návratu domů byl jeho postup odmítnut nejen levicovou i liberální opozicí, ale rovněž opozicí ve vlastním kabinetu, takže se jeho přijetí opět oddálilo.⁵¹

Mezi diplomaty akreditovanými u Svatého stolce se mělo za to, že konkordát s Rumunskem může být podepsán hned, či až za několik let. Jeho ratifikace byla přáním krále Ferdinanda I. i ministerského předsedy Alexandra Averescu, ovšem proti ní stál silný odpor ministra školství a předsedy Rumunské národní strany Vasile Goldiše, pravoslavných církevních kruhů i liberální strany. Nesouhlas opozice měla odstranit jednání, jež byla otevřena; konkordát byl ostatně finalizován a připraven k podpisu.⁵²

48/ Marek Šmíd: *Vatikán a italský fašismus 1922–1945*, Praha 2018, s. 59–60; Pietro Scoppola (ed.): *La Chiesa e il fascismo. Documenti e interpretazioni*, Roma – Bari 1976, s. 124.

49/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1926, Jelen, 8. 6. 1926, resp. 9. 7. 1926; AA. EE. SS., Italia, IV periodo, fascicolo 63.

50/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1926, Jelen, 8. 6. 1926.

51/ Ibid., Jelen, 11. 10. 1926, resp. 13. 12. 1926.

52/ Ibid., 1927, Jelen, 11. 4. 1927.

Eduard Jelen hodnotil konkordát podle mínění rumunských vyjednávačů jako pro církve velmi výhodný, kdy byli rumunští vyjednávači ochotni vyjít církvi vstříc zejména ve školských otázkách. Co se týká jmenování církevních hodnostářů, Rumunsku bylo přiznáno právo *nihil obstat* pro jmenování biskupů, koadjutorů s nástupnickým právem a hlavy arménské církve. Věrnost přísahat rumunskému státu mají podle konkordátu pouze biskupové, neboť podle mínění Vatikánu jejich přísaha v sobě zahrnovala přísahu kněží. Působnost církevních řádů měla být dovolena jediné po dohodě mezi Svatým stolicem a rumunskou vládou.⁵³

Ačkoliv byl konkordát uzavřen dne 10. května 1927, ratifikován měl být teprve po přijetí nového zákona o kultech, v jehož vládním návrhu byla skryta komplikace, že se v některých bodech lišil od závazků smluvených v konkordátu. Kromě toho tu stále zůstával poměrný silný odpor pravoslavné církve, jejíž metropolita Bălan podal písemné ohrazení. Celá záležitost tak byla vyřešena teprve na jaře 1929, kdy konečně vstoupil konkordát s Rumunskem v platnost.⁵⁴

Rok 1926 byl významný rovněž pro rozvoj katolických misí ve světě, zejména v Asii. Papež Pius XI. v řadě dokumentů artikuloval hlavní cíl misí, kterým bylo hlásání Kristova evangelia mezi všemi národy a rasami. Odmítl tak politické ambice misí a zdůraznil, že misionáři jsou instruováni nikoliv od světských vlád, ale od církevních úřadů. Ocenil práci domorodých kněží, řeholníků a řeholnic v Číně a požádal o bezpečnost pro misionáře. Informaci, že v červnové konzistoři jmenoval Pius XI. první Číňany biskupy, doplnil Eduard Jelen statistikou z italské *Tribuny* o velikosti místní misie a jejích misionářích.⁵⁵

Trvale zhoršující charakter měl v očích československého diplomata vztah Sovětského svazu a Svatého stolce, když docházelo k trvalé perzekuci všech křesťanů v zemi. Vatikán usiloval o zlepšení situace kněží, řeholníků, řeholnic i věřících a ochranu katolického majetku, v čemž mu pomáhala rovněž Francie, která disponovala v zemi několika náboženskými obcemi. Sovětský svaz byl údajně podle tisku včetně českého nakloněn přijetí vatikánského diplomata v Moskvě, snad dokonce v hodnosti apoštolského nuncia, Eduard Jelen to však s ohledem na množství kněží a řeholníků ve vězení i perzekuci církve nepovažoval za pravdivé.⁵⁶

Značnou pozornost věnoval československý diplomat osobnosti francouzského jezuita Michela d'Herbignyho, který byl v červnu 1926 vysvěcen na biskupa a opětovně poslán do Ruska. Prahu informoval, že o této jeho druhé

53/ Ibid., Jelen, 14. 7. 1927.

54/ Ibid., 1928, Jelen, 2. 3. 1928, resp. 16. 4. 1928.

55/ Ibid., 1926, Jelen, 9. 7. 1926, resp. 9. 8. 1926.

56/ Ibid., Jelen, 9. 7. 1926; AA. EE. SS., Russia, IV periodo, fascicolo 46.

cestě na východ nebyly francouzská ani polská vláda informovány, byť jistě tyto aktivity Svatého stolce vítaly. Navzdory množství informací o cestě i rozsáhlému komentáři dobového tisku včetně vatikánského *L'Osservatore Romano* zůstával Eduard Jelen ohledně výsledků druhé d'Herbignyho cesty do Sovětského svazu skeptický.⁵⁷

Důvod k radosti začínal být naopak v československo-vatikánských vztazích. Po klidném a důstojném průběhu Husových oslav v červenci 1926 se začaly zlepšovat diplomatické vztahy Československa a Svatého stolce, což kvitoval především poslední zmíněný. Odmítavý postoj Svatého stolce k oslavám zapůsobil na některé státy a jejich organizace, jako například na polského Sokola, aby se pražského slavnostního sletu, který husovským oslavám předcházela, nezúčastnily; podobně se zachovala italská delegace. Slavnosti tak proběhly bez urážky či provokace katolické církve i Svatého stolce.⁵⁸

Ačkoliv s veřejným stanoviskem k průběhu červencových oslav prozatím Svatý stolec vyčkával, část zahraničního tisku byla přesvědčena, že apoštolská nunciatura v Praze zůstane do budoucna neobsazena. Byly to pouze spekulace, protože vatikánská strana považovala průběh oslav z roku 1926 za vítězství.⁵⁹

Na základě dedukce z projevů církevních hodnostářů Svatého stolce i zahraničních diplomatů v Římě, kteří se projevovali málo sdílně, zůstávalo československé vyslanectví skeptické, byť rumunský vyslanec u Svatého stolce Dimitri C. Pennescu naznačoval, že se státní sekretář Pietro Gasparri „neukázal nespokojeným s letošním průběhem oslav“. Eduard Jelen, formován tímto skepticismem, se tak domníval, že k normalizaci československo-vatikánských styků v brzké době nedojde, a to zřejmě pro celkové náboženské ovzduší v republice.⁶⁰

Zatímco vatikánský list *L'Osservatore Romano* se husovských oslav v červenci a srpnu 1926 nedotkl vůbec, italské listy pokračovaly převážně v rétorice loňských slavností a kritizovaly československou vládu, že se i letos staví proti Římu a favorizuje národní církev.⁶¹ Teprve v listopadu byl Eduard Jelen přesvědčen, že jsou konečně podmínky pro obnovení diplomatických vztahů

57/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1926–1927, Jelen, 9. 7. 1926, resp. 11. 9. 1926, resp. 15. 1. 1927; AA. EE. SS., Russia, IV periodo, fascicolo 46; M. Šmíd: *Vatikán a sovětský komunismus*, s. 156–161.

58/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1926, Jelen, 9. 7. 1926; A. Arata P. Gasparri, 14. 6. 1926, AAV, Nunziatura Cecoslovacchia, busta 53, fascicolo 454, f. 50; resp. A. Arata P. Gasparri, 24. 6. 1926, ibid., ff. 64–74; resp. A. Arata P. Gasparri, 1. 7. 1926, ibid., ff. 89–95; resp. A. Arata P. Gasparri, 7. 7. 1926, ibid., f. 98; resp. A. Arata P. Gasparri, 8. 7. 1926, ibid., ff. 271–283.

59/ Např. A. Arata P. Gasparri, 8. 7. 1926, AAV, Nunziatura Cecoslovacchia, busta 53, fascicolo 454, ff. 271–283.

60/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1926, Jelen, 9. 8. 1926.

61/ Ibid., Jelen, 11. 9. 1926.

příznivější, v čemž jej utvrzoval zejména italský tisk, a s novou československou vládou bude konflikt konečně uzavřen.⁶²

Chargé d'affaires s radostí kvitoval, že papež Pius XI. věnoval z prostředků římské kurie na postavení nové české koleje Nepomucenum pozemek o rozloze deset tisíc metrů čtverečních, přibližně deset minut pěšky od Lateránu, a pověřil italského architekta Giuseppe Momu, aby stavbu koleje vedl.⁶³

Co se týká Mexika, Jelenova pesimistická očekávání se v létě 1926 naplnila. V zemi byla vyhlášena úplná rozlučka církve od státu, nacionalizace církevního jmění, zákaz náboženské výuky ve veřejných školách a zesílení dozorcí moci státu nad výkonem kultu; propukl otevřený kulturní boj. Mexická vláda zároveň vypověděla posledního reprezentanta Svatého stolce ze své země, jímž byl sekretář apoštolské delegace v Mexiku Tito Crespi. Mexický arcibiskup proto vyzval věřící, aby utvořili ligu náboženské obrany a za svoji zemi se modlili.⁶⁴

S účinností od 1. srpna měly být v Mexiku zároveň na výzvu biskupského sboru přerušeny všechny náboženské úkony v kostelech, což vedlo k současnému téměř masovému obléhání svatostánků věřícími. Chargé d'affaires popisoval násilné střety mezi věřícími a mexickým vojskem během manifestací, jež katolíci organizovali na protest proti konfiskování kostelů. S intervencí USA nebylo možné před blížícími se prezidentskými volbami počítat, protože by to znamenalo oslabení kandidáty mezi voliči. Podle míry, jakou byl děním v Mexiku Svatý stolec zasažen, se Eduard Jelen domníval, že se pravděpodobně oddálí i československá agenda.⁶⁵

Velké překvapení přinesly události v západní Evropě. Stín do vztahů Francie a Svatého stolce přineslo odsouzení Francouzské akce Piem XI. v září 1926, protože její vůdce Charles Maurras, sám agnostik, hnutí prezentoval jako faktor sociální soudržnosti a společenské stability, národní identity a jednoty společnosti. Hnutí čerpalo z nacionálních, antisemitských a anti-kapitalistických myšlenek, kritizovalo parlamentní demokracii a vyslovovalo se pro katolické náboženství, které považovalo za předpoklad velikosti a slávy země. Papež hnutí odsoudil jako ateistické, popírající božskou povahu církve, jež neslouží zájmům církve, ale směřuje proti nim. Sám československý diplomat se od akce Svatého stolce distancoval, neboť se domníval, že Francouzská akce není protináboženská a protikatolická; papežovu reakci považoval za čistě politický akt.⁶⁶

62/ Ibid., Jelen, 12. 11. 1926, resp. 13. 12. 1926; A. Arata P. Gasparrimu, 30. 10. 1926, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 72, ff. 28–29.

63/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1926, Jelen, 12. 11. 1926.

64/ Ibid., Jelen 9. 8. 1926.

65/ Ibid.

66/ Ibid., Jelen 11. 9. 1926; Hugh McLeod: *Sekularizace v západní Evropě (1848–1914)*, Brno 2008, s. 55.

Svůj odsudek Francouzské akce zopakoval Pius XI. před francouzskými františkánskými poutníky na konci září, kde opět mluvil o jejích myšlenkových bludech v rozporu s katolickým učením a prohlásil, že její vztah k církvi byl čistě politický, aniž by respektoval poslušnost. V prosinci 1926 papež definitivně prohlásil, že katolíkům není dovoleno spolupracovat se směrem, který klade politiku před náboženství a chce podřídit náboženství politice. Katolíkům následně zakázal účast na tomto hnutí, podporu jeho listů a četbu jím vydaných knih.⁶⁷

Eduard Jelen byl přesvědčen, že papežův odsudek Francouzské akce je příliš tvrdý. Divil se, že hlava katolické církve odsoudila hnutí francouzských konzervativních sil, které mělo ke katolické církvi vždy blízko, ale vůči charakteru italského fašismu, jehož pojetí státu bylo přece vzdálenější učení katolické církve, mlčí.⁶⁸

V závěru roku 1926 popsal Eduard Jelen podrobně průběh eucharistického kongresu v Chicagu z června téhož roku, kde papežského legáta Giovanniho Vincenza Bonzana uvítalo milion věřících, deset kardinálů, šedesát biskupů a další významné osobnosti církevního života. Samotného kongresu se účastnilo milion poutníků včetně dvanácti kardinálů, tří apoštolských delegátů, 57 arcibiskupů a 257 biskupů atd. včetně početné delegace z Československa. Radost nad proběhlým kongresem, jež vnímal jako zřejmý důkaz univerzality církve, vyjádřil papež Pius XI. v dopise chicagskému arcibiskupovi a kardinálovi Georgi Mundeleinovi.⁶⁹

Pozitivně rovněž popisoval Eduard Jelen postup na konkordátu s Pruskem, jenž tvořil agendu apoštolského nuncia v Berlíně Eugenia Pacelliho. Ačkoliv zprávy hovořily o tom, že se jednání kvůli protestantské většině protahují, náročná rokování pokračovala; nejobtížnější se prozatím jevily školské otázky a úprava poměru biskupů a vysokých církevních dignitářů.⁷⁰

Děsivé zprávy z Mexika prosakovaly do většiny Jelenových souhrnných zpráv. S ohledem na zhoršující se poměry v zemi vydal Pius XI. v listopadu 1926 encykliku *Iniquis afflictisque* (O perzekuci církve v Mexiku), v níž přísně odsoudil chování mexické vlády, která tvrdě vystupuje proti katolicismu.⁷¹

Ani na přelomu let 1926 a 1927 se výrazněji vztah Československa a Svatého stolce nezměnil, přičemž např. podle italského tisku nedošly vzájemné vztahy žádného zlepšení. Aby k posunu došlo, očekával Svatý stolec uzavření sporné otázky oslav mistra Jana Husa a teprve poté byl připraven zahájit s Prahou jednání o úpravě církevně-politických otázek; na otevření rokování

67/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1926–1927, Jelen, 11. 10. 1926, resp. 15. 1. 1927.

68/ Ibid., 1927, Jelen, 15. 1. 1927.

69/ Ibid., 1926, Jelen, 11. 10. 1926.

70/ Ibid., Jelen, 12. 11. 1926.

71/ Ibid., Jelen, 13. 12. 1926.

však nenaléhal. Vysocí úředníci římské kurie naznačovali československému zástupci, že by se nástrojem změny v organizaci katolíků v zemi, v jejím politickém a společenském životě, mohla stát činnost Katolické akce, jež by probudila dosud spící síly katolíků v národě a vyvinula tlak na československou vládu.⁷²

Teprve pozvolna od počátku roku 1927, na základě sdělení Eduarda Jeleny, hovořil italský tisk jednoznačně o skutečnosti, že vzájemný vztah mezi Svatým stolicí a Československem se zlepšuje a československá vláda, po přistoupení Slováků a Němců, je již plně konsolidovaná. Takto vnitřně proměněna je plně disponovaná k ústupkům, a to především díky oslabení socialistického tábora v zemi; katolický tisk je ohledně zlepšování vztahů odměřenější. Vyřešení, případně nevyřešení Husovy otázky již nebylo na počátku roku 1927 vnímáno jako překážka k otevření diplomatických jednání.⁷³

Rovněž vztahy Svatého stolce s Itálií trpěly množstvím těžkostí, zejména násilnostmi fašistů na katolických organizacích a jejich představitelích, ale církevní představitelé byli vesměs uklidňováni veřejnou manifestací podpory katolictví ze strany fašistického režimu a byli za to Benitu Mussolinimu vděční. Těžkým sporem mezi oběma stranami zůstával dlouhý spor o vliv na italskou mládež, zejména mezi fašistickou Balillou a katolickými organizacemi, např. skauty. Problematika výchovy mládeže, jak o ni obě ideologie usilovaly, nadále zůstávala otevřenou otázkou a jevila se do budoucna jako možný rozpor mezi katolickou a fašistickou koncepcí státu. Zmíněné polemiky, jež zasáhly i italský tisk, tlumočil Eduard Jelen do Prahy velmi podrobně.⁷⁴

V římských kruzích rovněž silně rezonovala třetí d'Herbignyho cesta do SSSR v létě 1926. Jak sděloval československý diplomat do Prahy, situace katolických kněží i laiků v Rusku byla strašlivá, takže většina z těch, kteří unikli vyhnání ze země či popravě, se nacházela ve vězeních po celém Sovětském svazu. Eduard Jelen spekoval o d'Herbignyho aktivitách v Rusku, které neměly podle něj příliš velkou naději na úspěch. Informoval dále, že Pius XI. zřídil Papežský východní institut pro výchovu kněží ruské národnosti a papežskou komisi pro Rusko, do jejíhož čela jmenoval sekretáře Kongregace pro východní církve Luigiho Sincera.⁷⁵

Musíme si uvědomit, že mise francouzského jezuitu Michela d'Herbignyho v letech 1925–1926 představovaly pouze jeden ze způsobů komunikace

72/ Ibid., 1927, Jelen, 15. 1. 1927; A. Arata P. Gasparrimu, 5. 2. 1927, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 83, ff. 32–35; resp. A. Arata P. Gasparrimu, 5. 3. 1927, ibid., fascicolo 84, ff. 4–9.

73/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1927, Jelen, 19. 2. 1927, resp. 18. 3. 1927; A. Hlinka Piovi XI., 25. 1. 1927, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 83, f. 29.

74/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1927, Jelen, 15. 1. 1927, resp. 18. 3. 1927, resp. 11. 4. 1927.

75/ Ibid., Jelen 18. 3. 1927.

Svatého stolce se sovětskými úřady a katolickými věřícími v zemi. Třebaže nebyly z dlouhodobé perspektivy úspěšné, neboť jím vysvěcení biskupové byli buď popraveni, deportováni ze země či skončili ve vězení, krátkodobě přinesly do země víru, naději a svátosti. Mnozí vysvěcení biskupové a ustanovení apoštolští administrátoři dále šířili světlo evangelia a přispívali k vzrůstu katolické zbožnosti v zemi.⁷⁶ Druhý způsob řešení byla tajná jednání, k nimž docházelo po roce 1918 ve Varšavě, následně v Berlíně a poté v Římě, před veřejností však zůstala zcela utajena.⁷⁷

* * *

Na jaře 1927 byl novým správcem apoštolské nunciatury v Praze jmenován nynější podsekretář Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti Pietro Ciriaci, který měl nahradit odcházejícího chargé d'affaires Antonina Aratu. Nunciatuře byl přidělen sekretář Saverio Ritter, který vstoupil v roce 1924 do Státního sekretariátu Svatého stolce.⁷⁸

Ciriaciho mise, konstruktivní krok Svatého stolce, měla směřovat k nalezení východiska z dosavadního konfliktu a ke spolupráci s Prahou na vyřešení celé řady sporných církevně-politických otázek; sám Řím ji považoval za přechodnou. Pro důvěru Svatého stolce v upřímné jednání Prahy však Svatý stolec požadoval od československé vlády záruky, že se v budoucnu již nebudou opakovat incidenty z husovských slavností léta 1925.⁷⁹

Od 1. dubna 1927 tak Pietro Ciriaci jednal v Praze s ministrem zahraničí Edvardem Benešem, někdejším vyslancem u Svatého stolce Kamilem Kroftou a dalšími zástupci katolické církve i vlády o důsledcích Husovy oslavy z července 1925 a možné podobě nadcházejících oslav, přičemž byl jako zástupce Svatého stolce ochoten tolerovat účast členů vlády pouze jako soukromou iniciativu. V polovině dubna opustil Pietro Ciriaci Československo a odcestoval do Říma, kde referoval v kardinálském sboru o dění v zemi.⁸⁰

Odlišné vnímání události na obou stranách ukazovalo, že nebude v brzké době možné dosáhnout definitivní dohody, nicméně zájem stran na vyřešení krizové situace dával naději na posun v jednání. K těm skutečně došlo, když Pietro Ciriaci přicestoval do Prahy na počátku května 1927 podruhé, aby se v osobním kontaktu s československými zástupci pokusil překonat zaujatost

76/ J. Pollard: *The Papacy in the Age of Totalitarianism*, s. 218.

77/ M. Šmíd: *Vatikán a sovětský komunismus*, s. 128, 134, 145 atd.

78/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1927, Jelen, 11. 4. 1927; P. Gasparri E. Jelenovi, 24. 3. 1927, AAV, Segreteria di Stato, rubrica 160, fascicolo 1, f. 12.

79/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1927, Jelen, 11. 4. 1927.

80/ Ibid., resp. 15. 5. 1927; P. Gasparri A. Aratovi, 24. 3. 1927, AAV, Nunziatura Cecoslovacchia, busta 56, fascicolo 500, f. 60; AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 89; J. Dejmek: *Československo-vatikánská jednání o modus vivendi*, s. 269.

římských církevních kruhů vůči Československu a malé porozumění pro jeho zvláštní církevně-náboženské poměry. S ohledem na římské prostředí zůstával Eduard Jelen o vývoji dění poměrně skeptický a domníval se, že pokud Ciriaciho mise neuspěje, zůstane v Praze přítomen pouze Saverio Ritter pro vyřizování běžných záležitostí.⁸¹

Po Ciriaciho druhé misi v Československu v květnu 1927 vyjádřil chargé d'affaires názor, že podsekretář Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti nedosáhl ani nyní shody s československými představiteli. Svatý stolec opět vyčkával na průběh nadcházejících husovských oslav a podle něj byl připraven jednat do budoucna, takže již brzy mohlo dojít k pokračování rokování; o jejich průběhu následně v Římě referoval Saverio Ritter. Aby československá strana projevila směrem ke Svatému stolci zdvořilost a narušila stereotypy jeho představitelů o proticírkevních postojích v zemi, navrhl Eduard Jelen pokračovat v jednáních v Římě.⁸²

Eduard Jelen se domníval, že podobným projevem vřelosti Svatého stolce k Československu bylo posvěcení prvního kamene ke stavbě československého semináře Nepomucena, který je navíc budován z papežovy vůle. Slavnosti se dokonce osobně účastnil státní sekretář kardinál Pietro Gasparri, a to den po oslavě svých narozenin, kdy se mohl cítit unaven. Kromě něj na události participovali další kardinálové a význačné osoby, přičemž laskavý proslov pronесl apoštolský nuncius Francesco Marmaggi, který neváhal velebit zbožnost a ušlechtilost československého lidu.⁸³

Během léta 1927 zůstal Eduard Jelen v pravidelném kontaktu s podsekretářem Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti Pietrem Ciriacim, s nímž opakovaně analyzoval výsledky jeho dvou misí. Československou stranu informoval o upřímném úsilí tohoto hodnostáře dojednat v brzké době dlouho očekávanou československo-vatikánskou dohodu ve věci průběhu letošních i nadcházejících Husových oslav a vyřešení diplomatické roztržky. Sdělil současně Praze, že Svatý stolec váže vyřešení této záležitosti na jmenování řádných šéfů diplomatických zastupitelstev v Praze a Římě.⁸⁴

Za pozitivní vývoj událostí s perspektivou pokračování rokování považoval chargé d'affaires fakt, že v červnové alokuci Pia XI. nebyl vztah Svatého stolce s Československem zmíněn, i reakci jezuitského tisku *La Civiltà Cattolica*, který dne 2. července 1927 přinesl obsáhlý článek o Československu.

81/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1927, Jelen, 15. 5. 1927; P. Ciriaci P. Gasparri-mu, 28. 5. 1927, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 90, ff. 4–8.

82/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1927, Jelen, 13. 6. 1927, resp. 14. 7. 1927; AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 90, f. 25. Pokračování v jednání v Římě podporoval prezident republiky T. G. Masaryk, zatímco ministr zahraničí E. Beneš se stavěl proti.

83/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1927, Jelen, 13. 6. 1927.

84/ Ibid., Jelen 14. 7. 1927; S. Ritter P. Gasparri-mu, 4. 7. 1927, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 90, f. 18; resp. S. Ritter P. Gasparri-mu, 7. 7. 1927, ibid., f. 21.

V něm pozitivně poukázal autor na charakter třetí vlády Antonína Švehly a ocenil význam její spolupráce s Němci i sílu katolického elementu v kabinetu.⁸⁵ Připravenost Svatého stolce k jednání s Československem potvrdila i delegace slovenských kněží během účasti na františkánské pouti v Římě v říjnu 1926.⁸⁶

Třebaže se nyní Eduard Jelen soustředil především na záležitosti Československa, neodpustil si rozsáhlejší komentáře tam, kde to považoval za nezbytné. Jak informoval Prahu, úsilí Pia XI. směřovalo nejen k rozvoji misíí, ale především ke vzniku národních církví a jejich samostatnému působení. Po vysvěcení prvních čínských biskupů (Joseph Hu Ruoshan, Simon Zhu Kaimin, Philip Zhao Huaiyi, Melchior Sun Dezhen, Odoric Cheng Hede a Aloysius Chen Guodi) byl v roce 1927 vysvěcen první japonský biskup – stal se jím Januarius Kyunosuke Hayasaka, který byl jmenován arcibiskupem v Nagasaki.⁸⁷

Dění v Mexiku se ani v roce 1927 neuklidnilo, takže plně zaměstnávalo Svatý stolec. Proti vládě, která krutě pronásledovala katolíky a omezovala náboženský život v zemi, vypuklo povstání tzv. kristeros, z jehož podpory obvinila vláda biskupy, z nichž část uvěznila a část vyhnala ze země. Vypuknutí povstání bylo tak vlastně důsledkem radikalizace nespokojených katolíků, kteří zprvu vystupovali zcela pokojně prostřednictvím Ligy na hájení náboženské svobody. Když nebyly její návrhy vyslyšeny, začala v jednotlivých částech Mexika vznikat ohniska organizovaného odporu proti vládě, který postupně sílil.⁸⁸

I když biskupové uznávali právo laiků postavit se na odpor proti potlačování lidských práv, kněžím přísně zakázali účastnit se ozbrojeného povstání. Stejně tak papež akci kristeros nepodpořil, protože se tyto jednotky často dopouštěly násilí. V roce 1928, jak konstatoval Eduard Jelen, se poměry v Mexiku dostaly do patové situace bez výraznějších změn. Ostře protikatolicky naladěná vláda neopustila svůj tvrdý postoj vůči katolické církvi, která naopak odmítala rezignovat; za cenu vysokých ztrát tak boje v zemi pokračovaly.⁸⁹

Již v prvních měsících roku 1928 se Svatý stolec pokusil prostřednictvím arcibiskupa v Morelii Leopolda Ruize y Flórese navázat kontakt s prezidentem Plutarcou Elíasem Callesem, ale teprve v dalším roce došlo k částečnému

85/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1926–1927, Jelen, 12. 11. 1926, resp. 14. 7. 1927; A. Arata P. Gasparrimu, 21. 10. 1926, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 72, ff. 13–17; resp. A. Arata P. Gasparrimu, 13. 11. 1926, ibid., ff. 37–39; resp. P. Gasparri A. Aratovi, 20. 11. 1926, f. 41.

86/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1926–1927, Jelen, 12. 11. 1926, resp. 14. 7. 1927; A. Arata P. Gasparrimu, 21. 10. 1926, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 72, ff. 13–17; resp. A. Arata P. Gasparrimu, 13. 11. 1926, ibid., ff. 37–39; resp. P. Gasparri A. Aratovi, 20. 11. 1926, ibid., f. 41..

87/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1927, Jelen, 11. 4. 1927, resp. 3. 10. 1927.

88/ Ibid., Jelen, 15. 5. 1927; J. Krlín: *Pronásledování katolíků v Mexiku*, s. 14.

89/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1928, Jelen, 16. 4. 1928.

uvolnění poměrů. Kristeros složili zbraně výměnou za toleranci katolické církve ze strany mexického režimu. Církev se stala uznávanou, nikoliv svoidnou součástí mexické společnosti, i když semináře byly stále uzavřeny a církevní statky zkonfiskovány. Zlepšení situace katolické církve bylo výsledkem kompromisu s vládnoucí levicí. Mexická občanská válka v letech 1929–1935 stála životy více než 5 300 katolických biskupů, kněží a laiků.⁹⁰

Za děním v Mexiku, Sovětském svazu i Číně spatřoval Pius XI. vliv politické ideologie komunismu, proti níž podle jeho názoru mnohé vlády nepřijímaly adekvátní opatření. Svatý stolec proto soudil, že se sovětskou vládou nelze dojít k dohodě o ukončení perzekuce katolického kléru. Vatikánsko-sovětská jednání skončila v roce 1927 víceméně bez úspěchů, protože komunisté odmítali přistoupit na úlevy pro katolíky v SSSR a katolíci naopak odmítali vyjít vstříc komunistům.⁹¹

Sovětský svaz pod Stalinovým vedením již neměl zájem o mezinárodní dohodu se Svatým stolicí. Pietro Gasparri a Eugenio Pacelli si museli neochotně připustit, že je intervence ve prospěch vězněných kněží a laiků stále více obtížná, ne-li nemožná. To, co mohlo být dosažitelné prostřednictvím německé vlády v letech 1922–1923, například propuštění mnoha katolických a pravoslavných kněží z vězení, již nešlo o pět let později realizovat.⁹²

* * *

Za klíčové pro obnovení diplomatických vztahů mezi Československem a Svatým stolicí se nakonec ukázala druhá polovina roku 1927 i samotný průběh husovských oslav, jichž se nyní, dva roky po incidentu, neúčastnil ani prezident republiky Tomáš Garrigue Masaryk, ani předseda vlády agrárník Antonín Švehla, což bylo chápáno jako projev dobré vůle vlády vůči Vatikánu.⁹³

Na návrh Pietra Ciriaciho proběhlo jednání obou stran na začátku srpna 1927 ve Vatikánu. Za československou stranu se jej zúčastnili zástupce ministra zahraničí Kamil Krofta a vrchní rada církevněpolitického oddělení téhož ministerstva Arnošt Roztočil i chargé d'affaires Eduard Jelen, přičemž zástup-

90/ Andrea Riccardi: *Století mučedníků*, Kostelní Vydří 2014, s. 325–327; G. Martina: *Storia della Chiesa*, s. 156.

91/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1927, Jelen, 14. 7. 1927; Alexandra von Teuffenbach: *Eugenio Pacelli, Pio XII tra storia, politica e fede*, Roma 2008, s. 54–58; H. Wolf: *Il Papa e il Diavolo*, s. 37–42.

92/ L. Lauri P. Gasparrimu, 3. 6. 1922, AA. EE. SS., Russia, IV periodo, fascicolo 15, f. 23; Winfried Becker: *Diplomats and Missionaries. The Role Played by the German Embassies in Moscow and Rome in the Relations between Russia and the Vatican from 1921 to 1929*, *The Catholic Historical Review* 92, č. 1 (2006), s. 41.

93/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1927, Jelen, 7. 9. 1927; S. Ritter P. Gasparrimu, 4. 7. 1927, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 90, f. 18; resp. S. Ritter P. Gasparrimu, 7. 7. 1927, *ibid.*, f. 21.

ci Československa naznačovali zájem na přátelském rozřešení sporných církevně-politických záležitostí. Za vatikánskou stranu pak byli přítomni státní sekretář Pietro Gasparri a podsekretář Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti Pietro Ciriaci.⁹⁴

Československá strana vysokým představitelům katolické církve zopakovala, že její vláda nikdy neměla v úmyslu husovskými slavnostmi urážet Svatý stolec, a vyjádřila přání po odstranění incidentu obnovit normální diplomatické styky. Pokud vyšle Svatý stolec do Prahy nového zástupce, učiní tak rovněž Československo. Svatý stolec následně předložil československým zástupcům nótu se šesti body. Pokud by ji československá vláda přijala, pokládal by Vatikán incident ze svého hlediska za vyřízený. Jednalo se o tyto body:

„1) Svatý stolec odvolává se na sdělení Mons. Ciriaciho pražské vládě bere s potěšením na vědomí letošní způsob oslavy Husovy;

2) chová naději, že tento způsob v budoucnosti nejen se nezmění, nýbrž se ještělepší;

3) jsa veden touto důvěrou, Svatý stolec jest ochoten obnoviti s vládou čsl. normální styky,

4) a má živé přání udržovati s ní nejsrdečnější styky.

5) K obnovení normálních styků chce vyslati Svatý stolec do Prahy Mons. Marmaggiho, který dosud jest pražským nunciem.

6) Jakmile takto budou obnoveny normální styky, jest Svatý stolec připraven projednati s vládou pendentní otázky církevně-politické.“⁹⁵

Československá strana se snažila z podmínky dobrých vztahů se Svatým stolcem vyloučit průběh husovských slavností, který mohl do budoucna vztahy opět zhoršit, i návrat Francesca Marmaggiho do Prahy, protože měla obavy, že by jeho návrat znamenal mocenské vítězství Svatého stolce, čímž by negativně působil ve vnitropolitickém životě v zemi i potenciálně ohrožoval vyrovnání s Vatikánem. Protože obě strany nebyly schopny dosáhnout kompromisu na místě, vrátili se Kamil Krofta a Arnošt Roztočil do Prahy a celou záležitost předali k posouzení vládě; ještě předtím byli přijati papežem Piem XI. na audienci.⁹⁶

Navzdory těžkostem považovala československá strana současnou situaci za úspěch, který byl důležitým krokem k uzavření diplomatické roztržky. Jako pravděpodobné se nyní jeví, že se Francesco Marmaggi vrátí na krátký čas do Prahy a poté bude přeložen na jiné místo; právě Marmaggiho návratem si Svatý stolec podmiňoval obnovení řádných diplomatických vztahů. Stále

94/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1927, Jelen, 7. 9. 1927; P. Ciriaci P. Gasparrimu, 18. 8. 1927, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 90, f. 59.

95/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1927, Jelen, 7. 9. 1927.

96/ Ibid.; František X. Halas: *Fenomén Vatikán. Idea, dějiny a současnost papežství. Diplomacie Svatého stolce. České země a Vatikán*, Brno 2004, s. 553.

více však československá vláda, a to z důvodů politických, nepokládala návrat nuncia za vhodný a možný.⁹⁷

Velmi kriticky hledělo papežství v meziválečném období na ekumenické aktivity. Když se v srpnu 1927 konala v Lausanne Světová konference o víře a zřízení, jež usilovala o jednotu křesťanstva, tedy o užší sepětí mezi protestantskými, katolickými a pravoslavnými církvemi, postavil se Vatikán proti těmto snahám zcela odmítavě. Připomenul rozhodnutí papeže Benedikta XV. z roku 1919, jímž se katolíkům zakazovala účast na ekumenických aktivitách i jakákoliv podpora podobně zaměřených institucí, které se protiví katolickému svědomí.⁹⁸

Pius XI. tyto své úvahy vtělil do encykliky *Mortalium animos* (O jednotě křesťanů), jíž v lednu 1928 kriticky odsoudil všechny nedávné snahy o ekumenické sjednocení křesťanských církví, neboť pouze katolická církev jím byla označena jako univerzální a pravá. Jednoty církve bylo podle něj možné dosáhnout pouze návratem odpadlíků do katolické církve.⁹⁹

Naopak ve druhé polovině roku 1927 došlo ke zkliďnění ve vztazích Svátého stolce a Itálie, kde vrcholila jednání o vyřešení tzv. římské otázky. Vláda se všemi způsoby snažila, aby řadou vnějších pozorností dokumentovala svoji přízeň katolicismu, což církevní představitelé s radostí kvitovali; za rámec tohoto nebezpečí tehdy ještě nedohlédli. Mnozí fašističtí představitelé se tak okázale účastnili církevních slavností a naopak četní církevní hodnostáři navštěvovali světské aktivity, např. vojenské přehlídky.¹⁰⁰

Vyřešení římské otázky pokládaly obě strany za velmi obtížné, nikoli však za nemožné; obě prohlásily, že žádná z nich nemá s řešením římské otázky naspěch. Nedůvěra na základě výše uvedeného zmizela a naopak se vytvořila mezi oběma stranami příznivější atmosféra, v níž se shodly, že papežství má pro Itálii význam širší než pouze význam poměru církve ke státu; dohoda by měla mít ráz mezinárodní smlouvy. Církev i státy se též shodly, že území bývalého papežského státu nebude obnoveno v hranicích před rokem 1870, ale ve zcela nových poměrech. Eduard Jelen se vyjádřil, že bilaterální rokování pokračují v souladu obou dotčených subjektů.¹⁰¹

Obě strany byly zajedno, že nový stát bude zabírat přibližně sto akrů v oblasti Vatikánu. Francesco Pacelli se sice snažil získat pro papežský stát

97/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1927, Jelen, 3. 10. 1927, resp. 12. 11. 1927; S. Ritter P. Gasparrimu, 21. 11. 1927, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 94, f. 7; resp. P. Gasparri S. Ritterovi, 23. 11. 1927, ibid., f. 8; resp. S. Ritter P. Gasparrimu, 2. 1. 1928, ibid., ff. 51–52; J. Dejmek: *Československo-vatikánská jednání o modus vivendi*, s. 276.

98/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1927, Jelen, 3. 10. 1927.

99/ Ibid., 1928, Jelen, 16. 4. 1928.

100/ Ibid., 1927, Jelen, 3. 10. 1927.

101/ Ibid., Jelen, 12. 11. 1927.

rozsáhlejší území, které by rovněž zahrnovalo přilehlý vrch Janikul a vzdálenější vilu Pamphili, ale Domenico Barone byl podle Mussoliniho instrukcí neústupný. Dne 28. srpna 1928 byly zveřejněny první předběžné návrhy koncordátních smluv a smlouvy o vzniku papežského státu. Nyní bylo nezbytné přistoupit k finančnímu vyrovnání s církví. Po zdoluhavých diskusích se obě strany shodly na částce 750 milionů lir v hotovosti a 1 miliardě ve státních dluhopisech. Italská vláda se mimo to také zavázala k financování technických a strojírenských prací při obnově teritoria budoucího státu Vatikán tak, aby se z něj stalo moderní město.¹⁰²

Na přelomu let 1927/1928 došlo konečně k vyřešení československo-vatikánské krize a obnovení normálních diplomatických styků. Třebaže Praha by upřednostnila, aby byl spor vyřízen prostým ústním prohlášením obou stran, sama nakonec vypracovala vlastní znění nót, které stvrzovaly ukončení napětí a umožňovaly obnovení řádného diplomatického zastoupení na obou stranách. V návrhu nót byly vypuštěny zmínky o slavnosti mistra Jana Husa z července 1927 a návratu apoštolského nuncia Francesca Marmaggiho do Prahy.¹⁰³

Začátkem prosince 1927 se zástupce ministra zahraničí Kamil Krofta vydal do Říma, aby zde se státním sekretářem Pietrem Gasparrim projednal obsah těchto nót a následně diskutoval dva zásadní body – personální otázku Francesca Marmaggiho a brzký podpis modu vivendi týkajícího se vzájemných církevně-politických záležitostí Československa a Svatého stolce.¹⁰⁴

Kroftova druhá návštěva Říma ve dnech 6. až 17. prosince 1927 byla tentokrát úspěšná. Diplomatických jednání se Svatým stolicem se kromě zástupce ministra zahraničí Kamila Krofty účastnili odborný rada Arnošt Roztočil a chargé d'affaires Eduard Jelen. Vatikánskou stranu pak reprezentovali státní sekretář Pietro Gasparri a sekretář Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti Francesco Borgongini Duca.¹⁰⁵

Ačkoliv byly nóty mezi Pietrem Gasparrim a Kamilem Kroftou vyměněny 17. prosince, byly datované již 8. téhož měsíce. Od tohoto data, jak ve zprávě do Prahy konstatoval Eduard Jelen, pak bylo možné „pokládat konflikt vzniklý mezi námi a Vatikánem pro oslavu Husovu roku 1925 za vyřízený a rovněž normální styky diplomatické zásadně za obnoveny“. Otevřena naopak nadále zůstávala otázka, zda, a případně na jak dlouho, by se nuncius Francesco Marmaggi vrátil do Prahy, ale odmítavá reakce československých elit Svatý

102/ M. Šmíd: *Vatikán a italský fašismus*, s. 60; J. Pollard: *The Papacy in the Age of Totalitarianism*, s. 43–44.

103/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1928, Jelen, 12. 1. 1928.

104/ Ibid.; ANM, fond Eduard Jelen, karton 2B, koncept Jelenova nevydaného strojopisu *Československo a Vatikán za první republiky*, s. 170.

105/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1928, Jelen, 12. 1. 1928.

stolec postupně přesvědčovala, aby lpěním na Marmaggiho misi nesměřoval k dalšímu konfliktu, ale měl cit pro realitu.¹⁰⁶

Eduard Jelen hodnotil jednotlivé body (I–VII) modu vivendi jako diplomaticky velmi uspokojivé. Třebaže Svatý stolec při jednání nepouštěl ze zřetele svoji prestiž, přesvědčila jej československá strana, „aby bylo (vy)řešení Marmaggiho otázky odsunuto a junktim, Vatikánem postavené,“ opuštěno. Jednání podle jeho slov probíhala v ovzduší vzájemné důvěry za ústupků převážně ze strany Svatého stolce.¹⁰⁷

Definitivnímu lednovému přijetí modu vivendi předcházela jednání obou stran o relevanci VII. článku dohody, týkajícího se pendentních církevně-politických otázek, ale i reakce dotčených států, zvláště Německa a Maďarska. Protože byl výraz *pendentní* československou stranou posuzován jako nepřiliš jasně formulovaný, navrhla Praha tento článek zcela vypustit, s čímž Svatý stolec nakonec souhlasil. Výsledná podoba modu vivendi tak obsahuje pouze šest bodů.¹⁰⁸

Během lednových jednání bylo dojednáno, že apoštolskému nunciovi Francescu Marmaggimu bude prezidentem Tomášem Garriguem Masarykem udělen velkokříž Bílého lva jako projev vděčnosti za jeho loajální působení v rámci svěřeného úřadu v Československu. Krátkodobý nunciův návrat do Prahy tak již nebyl Svatým stolcem vyžadován. Jeho nástupcem v Praze se měl stát přímý účastník jednání s Československem Pietro Ciriaci, s čímž souhlasila i československá strana.¹⁰⁹

Dne 20. ledna 1928 se zněním smlouvy vyjádřila souhlas i československá vláda. Na rozdíl od konkordátu nevyžadoval modus vivendi mezinárodní ratifikaci ani souhlas československého parlamentu. Nóta kardinála Pietra Gasparriho, doručená československému vyslanectví u Svatého stolce dne 2. února, byla hned publikována v *L'Osservatore Romano*, stejně tak přinesly znění ноты ministra zahraničních věcí Edvarda Beneše československé listy. Výměnou not nabyl modus vivendi působnosti.¹¹⁰

V případě modu vivendi se nejednalo o konkordát, ale pouze o rámcovou dohodu se Svatým stolcem, která představovala smlouvu o smlouvě budoucí, tzv. *pactum de contrahendo*. Poněvadž se netýkala všech sporných záležitostí, ale pouze některých v linii stát–církev, představovala modifikovaný právní

106/ Ibid.; S. Ritter P. Gasparrimu, 30. 10. 1927, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 93, ff. 102–103, resp. fascicolo 91, ff. 13–15.

107/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1928, Jelen, 12. 1. 1928, resp. 2. 3. 1928; AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 93.

108/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1928, Jelen, 2. 3. 1928.

109/ Ibid.

110/ Ibid.; S. Ritter P. Gasparrimu, 21. 1. 1928, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 95, f. 13; resp. S. Ritter P. Gasparrimu, 1. 2. 1928, ibid., f. 23; Drahomír Suchánek: Modus vivendi – diplomatická jednání mezi ČSR a Vatikánem, *Revue církevního práva* 23 (2002), s. 205–224.

stav z období Rakousko-Uherska. Z československého pohledu bylo podepsání modu vivendi považováno jednoznačně za úspěch, čímž dosáhla země maximální svrchovanosti, a to jak ve vztahu k vnitřní, tak zahraniční politice československého státu.¹¹¹

Mezinárodní smlouva se týkala především rozhraničení (delimitace) diecézí a řeholních provincií podle státních hranic, jmenování biskupů, přísahy věrnosti církevních hodnostářů státu, správy církevního majetku a poměru k československým zákonům. Pro Československou republiku byl nejdůležitější první článek, jenž se vyslovoval ve prospěch shody diecézních a státních hranic, což bylo zásadním argumentem proti maďarským snahám o revizi této dohody.¹¹²

Klíčová byla současně otázka delimitace, jež stanovovala zásadu, že žádná část československé republiky nebude závislou na ordináři, jenž má své sídlo mimo území republiky. Podobně ani řády a kongregace neměly podléhat představenému, jenž by sídlil v zahraničí. Delimitace řeholních a diecézních obvodů se následně vlekla téměř celá třicátá léta, přičemž se dotýkala rozsáhlých území v Kladsku, ve Slezsku, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi.¹¹³

Politicky významná byla současně záležitost jmenování vyšších církevních hodnostářů, a to arcibiskupů, biskupů, koadjutorů s nástupnickým právem, armádních ordinářů a představených řeholních domů. Všichni museli být nyní československými občany. Co se týkalo jejich jmenování, to náleželo církevním, nikoliv politickým orgánům. Např. při jmenování (arci)biskupa měl papež sdělit jméno příslušného kandidáta československé vládě, jež se měla vyslovit, zda nemá proti navrženému kandidátovi žádné politické argumenty. V praxi to znamenalo, že vláda nesouhlasila se jmenováním osoby, jež se dopouštěla iredentistické akce, separatistické činnosti či protiústavních aktivit.¹¹⁴

Modus vivendi se tak stal základem církevního zřízení v Československu a nepřímou i oporou klidného náboženského života v zemi. Jednalo se o oboustranný kompromis výhodný pro obě strany, stát i církve.

111/ Damián Němec: Mezinárodní smlouvy mezi Apoštolským stolcem a Polskem, Rakouskem a Československem v období mezi dvěma světovými válkami, in: *Politický katolicismus v nástupnických státech rakousko-uherské monarchie v letech 1918–1938. Sborník z konference „Postavení římskokatolické církve a politický katolicismus v nástupnických státech v letech 1918–1938“ konané v Olomouci v roce 1996*, ed. David Papajík – Ivana Koucká, Olomouc 2001, s. 63.

112/ Srov. Eva Hajdinová: Provádění modu vivendi a složitá jednání v církevně majetkových záležitostech na přelomu dvacátých a třicátých let, in: *Československo a Svatý stolec V. Éra nuncia Pietra Ciriaciho*, ed. Pavel Helan – Eva Hajdinová, Praha 2020, s. 147–209.

113/ Antonín Hobza: *Poměr mezi státem a církví. Jeho vývoj a přítomný stav*, Praha 1931, s. 190.

114/ *Ibid.*, s. 191.

* * *

Jak šlo z vývoje událostí let 1927–1928 očekávat, Marmaggiho československá mise se uzavřela na počátku roku 1928, kdy byl po církevním hodnostáři Filippu Cortesim jmenován apoštolským nunciem ve Varšavě. Když projížděl z Říma do Varšavy přes Československo, zaslal prezidentu Tomáši Garriguovi Masarykovi a československému episkopátu zdvořilé telegramy. Před odjezdem z Věčného města dokonce vykonal ještě návštěvu na československém vyslanectví.¹¹⁵ Dne 16. prosince 1935 byl Francesco Marmaggi na zasedání tajné konzistoře kreován kardinálem a o čtyři roky později se stal prefektem Kongregace koncilu. Zemřel v Římě v listopadu 1949 ve věku 73 let.¹¹⁶

Novým apoštolským nunciem v Praze se v únoru 1928 stal Pietro Ciriaci, který byl o měsíc později jmenován titulárním arcibiskupem z Tarsu. Na postu podsekretáře Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti jej nahradil rektor české koleje v Římě Alfredo Ottaviani. Ciriaciho prvním a hlavním úkolem v Československu bude naplnění článku I uzavřeného modu vivendi.¹¹⁷

Jeho československá mise byla údajně výsledkem jednání Státního sekretariátu a zřejmě kompromisem, sám prý počítal s jiným postem v římské kurii; podle Ciriaciho slov byla Praha jediným místem, pro které byl ochoten opustit Řím.¹¹⁸ Dne 15. února 1928 byl Pietro Ciriaci jmenován apoštolským nunciem v Praze, o den později zveřejnil informaci o jeho novém poslání *L'Osservatore Romano*.¹¹⁹

Eduard Jelen byl po podepsání modu vivendi povolán z Říma do Prahy, kde se stal přednostou církevně-politického oddělení ministerstva zahraničí; hlavou československého vyslanectví u Svatého stolce se stal Vladimír Radimský. V první polovině třicátých let se věnoval především aplikaci modu vivendi, jež představovala úprava hranic diecézí a majetkoprávní vztahy mezi státem a církví. V roce 1935 byl jako chargé d'affaires poslán do Lisabonu. O čtyři roky později byl povolán zpět do Prahy, kde byl zařazen do kanceláře protektorátního prezidenta Emila Háchy. Po druhé světové válce byl přeložen do politické sekce ministerstva zahraničí, kde setrval do února 1949, kdy byl po reorganizaci ministerstva penzionován. Zemřel v Praze v roce 1968.¹²⁰

115/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1928, Jelen, 2. 3. 1928.

116/ AÚTGM, fond TGM – oddělení R, karton 530, Jelen, 12. 12. 1925; AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1925, Jelen, 10. 12. 1925, resp. 12. 12. 1925; AMZV, fond Zastupitelský úřad – Vatikán, 1948–1950, Ráth, 11. 11. 1949; Neal Pease: *Rome's Most Faithful Daughter. The Catholic Church and Independent Poland, 1914–1939*, Ohio 2009, s. 85.

117/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1928, Jelen, 16. 4. 1928.

118/ Ibid., Jelen, 18. 2. 1928.

119/ *L'Osservatore Romano*, 16. 2. 1928; AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1928, Jelen, 16. 2. 1928; ÖSW, Archiv der Republik, fond Gesandtschafts- und Konsulatsarchive 1918–1938, Gesandtschaft Rom-Vatikan, karton 5, Pastor, 18. 2. 1928.

120/ J. Dejmek et al.: *Diplomacie Československa*, II., s. 103.

Mezi první Ciriaciho úkoly v Československu patřila od jara 1928 aplikace modu vivendi a obnova důvěry české společnosti v upřímnost a vstřícnost Svatého stolce, která značně utrpěla v létě 1925, měl za úkol posílit domácí katolické prostředí, navázat styky s domácím klérem a tlumit antiklerikální postoje socialistů. Vedle těchto dlouhodobých povinností měl Pietro Ciriaci řešit i aktuální personální otázky církevní správy na východním Slovensku a Podkarpatské Rusi, zejména v mukačevské diecézi. Věnovat se měl rovněž záležitostem církevního školství a formaci duchovních v zemi.

Podle zásad modu vivendi z let 1927/1928 se úprava diecézních hranic dotýkala celého jihozápadního Slovenska, kde měla dosud svá území ostříhomská arcidiecéze a naopak některé části slovenských diecézí se nacházely v zahraničí. Týkalo se to slovenských diecézí košické (devatenáct farností se nacházelo v Maďarsku), rožňavské (čtyři farnosti se nacházely v Maďarsku), satumarské (čtyřicet šest farností se nacházelo v Rumunsku a osmnáct farností v Maďarsku) a řeckokatolických eparchií (biskupství) užhorodské a prešovské.

Koncem března 1928 došlo ke jmenování církevní a státní delimitační komise, čímž byl učiněn první krok k provádění modu vivendi. Jejími členy byli rovněž dva maďarští církevní hodnostáři, a to ostříhomský arcibiskup a kardinál Jusztinián György Serédi a apoštolský administrátor miškoveckého exarchátu a někdejší řeckokatolický biskup mukačevské eparchie Antal Papp; oba muži se silným vztahem k Československu, spíše však negativním. Komise měla zahájit svoji činnost po příjezdu nového apoštolského nuncia do Prahy.¹²¹

Kromě Československa se v průběhu roku 1928 věnovali českoslovenští zástupci u Svatého stolce ve svých zprávách dění v Itálii, kde stále probíhala jednání o uzavření římské otázky. Citlivě vnímali rovněž boj obou táborů, církve i státu, ve společnosti o vliv na jedince, zejména mládež a její organizace. Církev považovali na konci dvacátých let za jedinou instituci v Itálii, která se může kriticky vyjadřovat na adresu fašistického režimu; je však celou řadou kroků relativní vstřícnosti fašistů od toho zrazována. Jak konstatoval československý vyslanec, „na jedné straně stále propukávají mezi fašistickou vládou a Vatikánem větší nebo menší konflikty a incidenty, možno na druhé straně skoro vždy zaznamenati události, které vypadají jako kroky směrem k lepšímu poměru“.¹²²

S velkou radostí vnímal Vladimír Radimský poselství papeže Pia XI. apoštolskému delegátovi v Číně Celsu Benignu Luigimu Constantininu, určené velkému a velmi ušlechtilému čínskému národu, které označil za obratný a smělý krok Svatého stolce, jenž snad uvažoval o povýšení místní apoštolské

121/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1928, Jelen, 16. 4. 1928.

122/ Ibid., Radimský, 10. 7. 1928.

delegatury na nunciaturu. Politické okolnosti, zejména současná situace čínské vlády, však naznačují, že podmínky k takovému kroku ještě nenazrály.¹²³

V závěru roku 1928 informoval československý vyslanec u Svatého stolce Vladimír Radimský o jednání s apoštolským nunciem Pietrem Ciriaticim, který právě pobýval v Římě. Jednání se týkala aplikace modu vivendi, již nuncius viděl poměrně optimisticky, jakkoli si byl vědom nemožnosti zavděčit se všem zúčastněným. Domníval se, že otázka provádění pozemkové reformy na církevním majetku na Slovensku by měla být odložena, v opačném případě by ji v neprospěch Československa a jeho diecézí mohl využít maďarský primas Jusztinián György Serédi.¹²⁴

Podepsání modu vivendi na přelomu let 1927/1928 představovalo nový začátek v diplomatických stycích Československa a Svatého stolce. Těžkosti mezi státem a církví prvního desetiletí byly zapomenuty a obě strany vykročily od otevřeného nepřátelství k plodné spolupráci, jak symbolizoval poklidný průběh svatováclavských oslav v září 1929. Alespoň na chvíli tak zůstaly od přelomu let 1927/1928 i diplomatické vztahy Československa se Svatým stolicem přátelské, pro obě strany tehdy převážil výhodný pragmatismus dobrých vztahů.

Marek Šmíd

123/ Ibid., Nepustil, 8. 10. 1928.

124/ Ibid., 1929, Radimský, 9. 1. 1929.

**Dokumenty z fondu Archivu
Ministerstva zahraničních věcí
České republiky, Politické zprávy –
Vatikán, 1926–1928**

1.

1926, 15. února, Řím.^a – První řádná politická zpráva vatikánského vyslanectví za rok 1926. V úvodu zprávy informuje chargé d'affaires Eduard Jelen o stabilizaci československo-vatikánského vztahu, jenž byl v druhém pololetí roku 1925 narušen v důsledku průběhu výročních červencových Husových oslav. Podle některých zpráv italského tisku bylo před dvěma měsíci československým ministrem zahraničních věcí Edvardem Benešem iniciováno jeho setkání s nunciem Francescem Marmaggim, jenž však návrh k rozhovoru nepřijal. Zpráva vyslanectví se dále stručně zmiňuje o rezignaci biskupa Norberta Kleina na post brněnského biskupa. Zpráva upozorňuje i na to, že v prosinci 1925 bylo jmenováno několik církevních hodnostářů pražské arcidiecéze papežskými domácími preláty. Vyslanectví komentuje rovněž nejasnosti a domněnky, které během posledních týdnů panují v otázce možné rezignace kardinála Pietra Gasparriho na funkci státního sekretáře, nicméně Svatý stolec tyto domněnky dementuje. Eduard Jelen přesto usuzuje, že v brzké době dojde ke značným změnám ve vatikánské diplomacii. Nyní se očekává především nové obsazení pařížské nunciatury po nedávném obnovení diplomatických vztahů. Mnohé změny jsou rovněž očekávány na postech nunciatur jihoamerických států. Zpráva zmiňuje připravovaný eucharistický kongres v Chicagu, který svědčí o narůstajícím významu Spojených států amerických pro Svatý stolec. Vyslanectví věnuje velkou pozornost v italském tisku hojně diskutované otázce nově projednávané reformy italského církevního zákonodárství, jejímž hlavním cílem je úprava právních poměrů italského církevního majetku. Reforma zlepšuje materiální zaopatření kléru, neboť výrazně zvyšuje příjmy nižšího kněžstva i některých vyšších církevních hodnostářů. Ponechává však fašistické vládě centralizující dohled nad správou italského církevního majetku. Svatý stolec proto v tiskových prohlášeních opakovaně zdůrazňuje nezbytný legislativní předpoklad aktivity komise pro reformu zákonodárství, jež jednoznačně spatřuje v přednostním vyřešení tzv. římské otázky. Zpráva dále zmiňuje, že začátkem února došlo k oficiálnímu ustanovení nedávno zřízené zvláštní vatikánské komise pro ruské záležitosti v poměru ke Svatému stolci. Vyslanectví se ve zprávě dále věnuje několika drobnějším událostem v rámci vztahů Svatého stolce a Francie, respektive Belgie. Zpráva vyslanectví stručně informuje i o aktuálně dobrých diplomatických poměrech Brazílie a Svatého stolce. Chargé d'affaires Eduard Jelen v závěru dokumentu komentuje lednový násilný incident za účasti členů Italské lidové strany v poslanecké sněmovně, k němuž došlo u příležitosti úmrtí královny Markéty Savojské. Incident poukázal na trvající a opět se vyostřující

rozepře mezi opozičními lidovci a vládními fašisty, kteří usilovně brání návratu lidovců do parlamentu. Začátek roku přinesl v italském tisku intenzivní debatu o možnosti dosažení náboženské pacifikace v Itálii, v jejímž středu stojí konečné vyřešení římské otázky. Mnoho fašisticky orientovaných listů označilo v této souvislosti státního sekretáře Svatého stolce kardinála Pietra Gasparriho za klíčovou osobnost, která představuje hlavní překážku vyřešení poměru mezi papežstvím a Itálií. Svatý stolec si každopádně přeje zrušení garančního zákona, za nějž požaduje skutečnou bilaterální dohodu. Nyní údajně probíhají mezi oběma stranami neoficiální předběžné dohady, o čemž svědčí i nyní připravovaná reforma církevně-politického zákonodárství. Na druhé straně, míní československá legace, není tato reforma Vatikánem zcela vítána, neboť v podstatě znamená zeslabení autority nejvyššího církevního úřadu vůči katolickému kněžstvu.

Č. j. 155/49 pol. 26

V Římě, dne 15. února 1926.

Řádná politická zpráva č. I. za leden až do 15. února 1926

I. Poměr ČSR k Vatikánu

V poměru Vatikánu k ČSR se od začátku ledna na situaci,¹ jak byla vylíčena v poslední řádné politické zprávě za prosinec 1925, celkem ničeho nezměnilo. Vatikán ovšem patrně očekával, že dojde ze strany československé k iniciativním krokům, aby bylo zahájeno oficiální jednání mezi ním a ČSR; že k zahájení takového jednání dosud nedošlo, vysvětluje si, podle toho, co bylo vyslanectví z důvěryhodného pramene sděleno, vnitropolitickými poměry² u nás. Ve Státním sekretariátu prý se vyjádřili v tom smyslu, že vláda

1/ Rozumí se situace, jež nastala v rámci československo-vatikánských vztahů po tzv. Marmaggiho aféře. Apoštolský nuncius Francesco Marmaggi vnímal přání československé vlády ustanovit datum úmrtí mistra Jana Husi státním svátkem (památným dnem Československé republiky) jako nepřátelský akt vůči Svatému stolci a katolíkům obecně. Společenský spor okolo Husova svátku získal na dynamice na jaře 1925, kdy se plně rozběhly přípravy pražských jubilejních oslav. Zásadní zlom nastal, když nad nimi oficiálně převzal záštitu prezident Tomáš Garrigue Masaryk a předseda vlády Antonín Švehla se stal členem čestného organizačního výboru. Vatikán vnímal ustanovení Husova dne jako morální a diplomatickou urážku. Dne 6. července 1925 odjel apoštolský nuncius Francesco Marmaggi z Prahy, čímž demonstroval nesouhlas Vatikánu s Husovými oslavami. Nunciův ostentativní odjezd vyvolal velkou odezvu na vnitrostátní politické scéně. Podle tehdejšího oficiálního stanoviska československé vlády zasahoval Vatikán svým odporem ke svátkovému zákonu a husovským oslavám do vnitrostátních československých záležitostí. Československá strana trvala na tom, že postoj jejích předních činitelů nebyl v žádném ohledu míněn jako urážka Svatého stolce.

2/ Druhé parlamentní volby v Československu, které proběhly v listopadu 1925, ukázaly, že byl již dovršen a stabilizován český politický katolicismus a lidová strana se vymanila

československá pomýšlí na jednání teprve tehdy, až podmínky jeho budou se jí zdáti nejpriznivějšími.

Z událostí, jež se staly ve Vatikánu a týkají se našeho státu, uvádí vyslanectví, že 28. ledna byla přijata Česká kolej v Římě³ [v] soukromé audienci u papeže [Pia XI.⁴]. Papež měl k ní proslov, z něhož nejdůležitější části zní takto: „... vaši vlastní jsou ty země, které sami jsme před několika lety navštívili a viděli a které měly tak důležitou úlohu v politických dějinách Evropy a také v poměrech náboženských, jež ovšem nebyly vždy radostné. A tím více vás tiskneme na své otcovské srdce, když uvažujeme, jaká musí být vaše příprava, byste se stali kněžími dle Srdce Páně, v poměrech vašich...“

Mimo to došlo k rezignaci brněnského biskupa dr. Norberta Kleina⁵ na biskupství brněnské, o jejíž pravděpodobnosti psalo vyslanectví ve zdejší zprávě 3. prosince 1925, č. j. 1 325/451 pol. 25, na str. 3. Rezignace byla přijata a Mons. dr. Klein obdržel titul biskupa asuánského v Núbii; zůstává nadále velmistrem řádu německých rytířů.

Patrně v souvislosti s návštěvou arcibiskupa pražského [F. Kordače⁶] v Římě bylo jmenováno několik církevních hodnostářů pražské arcidiecéze

z přímého vlivu církevní hierarchie. Lidovci tehdy získali 9,7 % hlasů (691 095 hlasů), čímž se stali třetí nejsilnější stranou v parlamentu. Značný úspěch zaznamenala rovněž Hlinkova slovenská ľudová strana, která získala v celorepublikovém výsledku 6,9 % voličských hlasů (489 111). V té době však stála tato strana, jež na Slovensku se ziskem 34,3 % volby vyhrála, vůči českým lidovcům ve velmi konfliktním a konkurenčním vztahu.

3/ Rozumí se Bohemicum, papežská kolej pro české a moravské bohoslovce v Římě, jež byla založena v listopadu 1884. Ve dvacátých letech 20. století získala kolej novou budovu, tzv. Nepomucenum, jež byla slavnostně otevřena při příležitosti svatováclavského milénia v roce 1929.

4/ Pius XI. (1857–1939), vlastním jménem Achille Ratti. Po vysvěcení na kněze v roce 1879 pracoval v Ambrosiánské knihovně v Miláně. Po první světové válce působil krátce jako apoštolský nuncius ve Varšavě a Horním Slezsku (1919). V roce 1921 se stal milánským arcibiskupem a kardinálem. O rok později byl zvolen papežem jako nástupce Benedikta XV. Tento post zastával v letech 1922–1939. Za jeho pontifikátu byly v roce 1929 uzavřeny Lateránské smlouvy, na jejichž základě se etabloval Vatikánský městský stát. Mezi jeho nejbližší spolupracovníky patřili státní sekretáři Pietro Gasparri a Eugenio Pacelli, pozdější papež Pius XII. Zemřel ve Vatikánu v únoru 1939.

5/ Norbert Jan Nepomucký Klein (1866–1933), církevní hodnostář německého původu. Studoval na gymnáziu v Kroměříži a poté dva roky teologii v Olomouci. V roce 1888 vstoupil do řádu německých rytířů a složil jednoduché sliby; slavné řádové pak roku 1892. Na kněze byl vysvěcen v Innsbrucku v roce 1890 a následně působil v pastorači na severní Moravě. V říjnu 1916 byl jmenován brněnským biskupem. O deset let později na svůj úřad rezignoval, aby se plně věnoval své nové funkci velmistra řádu německých rytířů, jež mu byla svěřena v roce 1923. Zemřel v Bruntále v roce 1933.

6/ František Kordač (1852–1934), církevní hodnostář, univerzitní profesor a politik. Po vysvěcení na kněze v Římě v roce 1878 působil v duchovní správě v severních Čechách. V letech 1889–1905 byl rektorem kněžského semináře v Litoměřicích a od roku 1905 profesorem teologické fakulty v Praze. Po vzniku Československé republiky byl v září 1919 jmenován pražským arcibiskupem. Výrazně vystupoval proti reformnímu proudu českých kněží a vzniklé Církvi československé. Politicky byl činný v křesťansko-sociální straně, v době

papežskými domácími preláty. Jsou to zejména metropolitní kanovník dr. František Hrubý,⁷ kanovník u Všech Svatých Mons. dr. Josef Rieber⁸ a Mons. Jan Říhánek,⁹ děkan karlstějanský.

Pokud jde o katolickou žurnalistiku, zaznamenává vyslanectví článek milánské katolické Italia ze dne 27. prosince 1925, která v něm tvrdí, že na počátku listopadu nuncius Marmaggi¹⁰ obdržel diplomatickou cestou osobní dopis čs. zahraničního ministra [E. Beneše¹¹] s návrhem na přátelský rozhovor, který se měl konat v některém městě v severní Itálii a v němž se mělo jednat o možnostech a způsobu dorozumění mezi vládou ČSR a Vatikánem. Dopis, jak tvrdí Italia, nesplnil svého účelu, poněvadž prý nuncius z pocho-pitelných důvodů nemohl návrhu přijati. Katolický časopis soudí však z této epizody, že ze strany čsl. bude projevena vůči Vatikánu smířlivost.

první světové války přispěl ke sjednocení katolických politických stran. V letech 1918–1920 působil jako poslanec Revolučního národního shromáždění za Československou stranu lidovou, na tento post rezignoval v lednu 1920. Pro osobní neshody s apoštolským nunciem v Praze Pietrem Ciriácim odstoupil v roce 1931 z funkce pražského arcibiskupa a stáhl se do ústraní. František Kordač patří mezi nejvýraznější osobnosti moderních církevních dějin. Zemřel v Praze v roce 1934.

7/ Přesnou identitu této osoby se nepodařilo dohledat.

8/ Josef Rieber (1862–1934), církevní hodnostář, orientalista, právník a vysokoškolský profesor. Před první světovou válkou působil na teologické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze, kde přednášel církevní právo, katechetiku a pedagogiku. V roce 1905–1906 zastával post rektora Německé Karlo-Ferdinandovy univerzity. Po vzniku Československa zůstal v Praze, kde v roce 1934 zemřel.

9/ Jan Nepomuk Říhánek (1863–1935), církevní hodnostář. Od roku 1898 působil jako spirituál kněžského semináře v Praze; v letech 1903–1925 byl jeho rektorem. V polovině dvacátých let se stal kaplanem břevnovského Vincentina, domova pro nevyléčitelně nemocné, kde rovněž v roce 1935 zemřel.

10/ Francesco Marmaggi (1876–1949), italský církevní hodnostář a diplomat. Po vysvěcení na kněze v roce 1900 vstoupil jako koncipista do Státního sekretariátu Svatého stolce, kde zastával v letech 1908–1917 post podsekretáře Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti. V roce 1920 byl jmenován titulárním arcibiskupem v Hadrianopoli. V letech 1920–1923 působil jako apoštolský nuncius v Bukurešti, po odvolání Clemente Micary se stal v létě 1923 druhým apoštolským nunciem v Praze. Dne 6. července 1925 opustil Prahu na protest proti oficiálnímu rázu oslav Husova svátku a odcestoval do Říma. V jeho nepřítomnosti vedl apoštolskou nunciaturu v Praze sekretář Antonino Arata jako chargé d'affaires. V hodnosti apoštolského nuncia v Praze zůstal Francesco Marmaggi oficiálně až do roku 1928, kdy byl dne 13. února jmenován apoštolským nunciem ve Varšavě, kde působil do roku 1935. V roce 1935 byl kreován kardinálem. Zemřel v Římě v roce 1949.

11/ Edvard Beneš (1884–1948), státník, politik, univerzitní profesor a diplomat. V období let 1914–1918 patřil mezi přední osobnosti československého zahraničního odboje, přičemž se po boku Tomáše Garrigua Masaryka a Milana Rastislava Štefánika významně zasloužil o vznik Československa na podzim 1918. Mezi lety 1918–1935 působil jako ministr zahraničí Československa, v letech 1935–1948, resp. 1935–1938 a 1945–1948, byl druhým československým prezidentem. Od roku 1940 byl vrcholným představitelem československého odboje v zahraničí a posléze i exilovým prezidentem republiky. Zemřel v Sezimově Ústí v roce 1948.

Z jiných časopiseckých zpráv je zajímavý článek Tribuny z 1. ledna 1926, který popisuje diplomatickou akci Sv. stolce ve světě. V tomto článku mluví se též o ČSR a konfliktu s ní pro oslavu Husovu; tvrdí se, že nuncius přes otevřený konflikt zůstal v Praze z vůle kard. Gasparriho,¹² třebas i nunciatura byla ohrožena útokem. Článek jako pražského nuncia uvádí omylem Mons. Micaru¹³ a praví o něm, že je hrdinný, avšak že „se nezdá, že by prokázal dokonalosti vyžadované pro obratné chování diplomatické“.

Jinak tisk přinášel jen sem tam zprávy spíše rázu situačního o Československu.

II. Změny ve Státním sekretariátě ve Vatikáně a v diplomacii Sv. stolce

V lednu a začátkem února vyskytly se houževnaté zprávy, že nastává brzká změna ve vedení Státního sekretariátu, totiž v osobě státního tajemníka kard. Gasparriho, jež by patrně měly za následek i změny na jiných místech v tomto úřadě. O těchto pověstech podalo vyslanectví zvláštní mimořádnou zprávu přípisem ze dne 15. února 1926, č. j. 141/45 pol. 26.

Oficiální dementi těchto zpráv, vyšlé v Corrispondenza, polooficiálním bulletinu Státního sekretariátu, zní dle zprávy z Giornale d'Italia z 2. února takto: „V denních listech stále se objevují zprávy o víceméně blízké demisi kard. Gasparriho jako státního tajemníka. Jakkoli je zbytečno tyto zprávy dementovati, přece jen, aby byla vyloučena sebemenší pochybnost v této věci s ohledem na tvrdošíjné zprávy rozšířené v Itálii a v cizině, můžeme ujistiti, že kard. Gasparri zůstane ve svém vysokém úřadě jako první a přímý papežův spolupracovník; v tomto úřadě chce jej míti papež [Pius XI.], jenž mu projevil při různých a opětovaných příležitostech, i poslední dobou, svou plnou důvěru a vřelou přízeň.“

Mons. Borgongini Duca¹⁴ osobně sám rovněž dementoval pověsti o tom, že by měl převzít pařížskou nunciaturu.

12/ Pietro Gasparri (1852–1934), italský církevní hodnostář. Od roku 1901 byl sekretářem Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti a v roce 1904 se stal členem papežské komise pro kodifikaci kanonického práva, kde se velmi zasloužil o vydání Kodexu kanonického práva v roce 1917. V roce 1907 byl kreován kardinálem a v letech 1914–1930 působil jako státní sekretář. V roce 1930 jej nahradil Eugenio Pacelli, pozdější papež Pius XII. Pietro Gasparri zemřel v roce 1934 v Římě.

13/ Clemente Micara (1879–1965), italský církevní hodnostář a diplomat. Po vysvěcení na kněze v roce 1902 vstoupil do služeb římské kurie a stal se diplomatem. V roce 1915 byl jmenován sekretářem apoštolské nunciatury v Belgii, o rok později ve Vídni. Dne 7. května 1920 se stal prvním apoštolským nunciem v Československu a titulárním arcibiskupem apa-mejským. V roce 1923 jej na tomto postu vystřídal Francesco Marmaggi a Clemente Micara byl jmenován apoštolským nunciem v Bruselu a internunciem v Lucemburku, kde setrval až do roku 1946. V roce 1946 byl kreován kardinálem. Zemřel v Římě v roce 1965.

14/ Francesco Borgongini Duca (1884–1954), italský církevní hodnostář. Po vysvěcení na kněze v roce 1906 vstoupil do služeb římské kurie. V roce 1921 se stal podsekretářem Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti, o rok později sekretářem téhož úřadu. Účastnil